



**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ**  
**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΦΛΩΡΙΝΑΣ**  
**ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ**



**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

**ΟΙ ΕΜΦΥΛΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΚΛΑΣΙΚΑ  
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ -Η ΔΙΑΔΙΑΚΑΣΙΑ ΠΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΦΗΓΗΣΗ  
ΑΝΑΔΥΟΝΤΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ: ΜΙΑ  
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**

**ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΛΙΘΟΞΟΪΔΗΣ ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ**

**ΑΕΜ:**

**ΕΠΟΠΤΡΙΑ: ΚΑΛΕΡΑΝΤΕ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ**

**ΦΛΩΡΙΝΑ, 2022**



## Περιεχόμενα

Περίληψη.....	4
Abstract .....	5
Εισαγωγή.....	6
1. Ο όρος «φύλο».....	9
1.1 Φύλο και έκφραση του φύλου (κοινωνικό φύλο).....	11
1.2 Έμφυλη ταυτότητα.....	11
1.3 Κοινωνιολογική προσέγγιση της έμφυλης ταυτότητας.....	12
1.4 Παράγοντες που διαμορφώνουν την έμφυλη ταυτότητα .....	18
1.5 Στερεότυπα.....	19
1.6 Έμφυλη ταυτότητα και στερεότυπα στο νηπιαγωγείο.....	20
1.7 Ο ρόλος του νηπιαγωγείου στην κληροδότηση των στερεοτύπων.....	23
2. Το κλασικό παραμύθι.....	25
2.1 Σύγχρονο/Έντεχο παραμύθι .....	28
2.2 Η παιδαγωγική αξία του κλασικού παραμυθιού στο νηπιαγωγείο .....	30
2.3 Η διδακτική της λογοτεχνίας στο νηπιαγωγείο .....	32
3. Μεθοδολογία .....	34
Η περίπτωση της χιονάτης.....	34
Η περίπτωση της Σταχτοπούτας.....	36
Η περίπτωση της Ωραίας Κοιμωμένης.....	38
4. Διδακτική πρόταση .....	40
Συμπεράσματα .....	43
Βιβλιογραφία.....	45

## Περίληψη

Τα κλασικά παραμύθια διαχρονικά αποτελούν εργαλεία στην παιδαγωγική και στην ψυχαγωγία των νηπίων. Μέσα από την αφήγηση είναι εφικτή η γνωριμία του νηπίου με διάφορες καταστάσεις και ορισμένα συναισθήματα, αλλά και η διαχείριση αυτών. Μέσα από τα κλασικά παραμύθια νήπια και παιδιά μπορούν να καλλιεργήσουν διάφορες δεξιότητες με ευχάριστο και ψυχαγωγικό τρόπο. Ωστόσο, οι ήρωες των κλασικών παραμυθιών χαρακτηρίζονται από έμφυλες αναπαραστάσεις και η αφήγηση από στερεότυπα. Η διαχείριση αυτών από το εκπαιδευτικό προσωπικό έχει μεγάλη σημασία, ειδικά σε μία εποχή που οι σπουδές φύλου αποκτούν ολοένα και περισσότερους υποστηρικτές και θιασώτες. Τα κλασικά παραμύθια συνεχίζουν να έχουν παιδαγωγική αξία, ωστόσο η διαχείριση των στερεοτύπων και της έμφυλης διχοτόμησης θεωρείται καίριο σημείο στη σύγχρονη παιδαγωγική. Με τη διαμόρφωση εκπαιδευτικών πλάνων που μεριμνούν για τα χαρακτηριστικά της έμφυλης ανισότητας και την άρση στερεοτύπων, τα κλασικά παραμύθια ως παιδαγωγικό εργαλείο δύνανται να αποκτήσουν ακόμα μεγαλύτερη δυναμική. Άλλωστε, η εκπαιδευτική πολιτική εξελίσσεται διεθνώς με σκοπό τη διαμόρφωση μιας εκπαίδευσης που παρέχει ίσες ευκαιρίες σε κάθε μέλος της.

**Λέξεις κλειδιά:** Κλασικά παραμύθια, έμφυλες ταυτότητες, στερεότυπα, διδακτική της παιδικής λογοτεχνίας

**Abstract**

Classic fairytales have always been tools in the pedagogy and entertainment of toddlers. Through storytelling, it is possible for the toddler to get to know various situations and certain emotions as well as to manage them. Through classic fairytales toddlers and children can cultivate various skills in a pleasant and entertaining way. However, the heroes of classic fairy tales are characterized by gender representations and the narrative by stereotypes. The management of these by teaching staff is of great importance, especially at a time when gender studies is gaining more and more supporters and devotees. Classic fairytales continue to have pedagogic value. The management of stereotypes and gender dichotomy is considered a key point in modern pedagogy. With the formation of educational plans that take care of the characteristics of gender inequality and the removal of stereotypes, classic fairytales as a pedagogical tool can gain even greater momentum. After all, educational policy is evolving internationally with the aim of shaping an education system that provides equal opportunities to every member of it.

**Key words:** Classic fairy tales, gender identities, stereotypes, teaching of literature.

## Εισαγωγή

Θεωρείται πλέον κοινός τόπος στην παιδαγωγική ότι τα κλασικά παραμύθια έχουν παιδαγωγική και μορφωτική αξία και ευλόγως θέση στην εκπαίδευση διεθνώς. Μέσα από την πρακτική της αναδιήγησης και της δραματοποίησης, τα νήπια και τα παιδιά δύνανται να καλλιεργήσουν τη μητρική και όχι μόνον γλώσσα, όσο πολυσχιδής και αν αυτή είναι. Επίσης, τα κλασικά παραμύθια συνδράμουν στη δημιουργική καλλιέργεια της φαντασίας του ατόμου στα πρώτα χρόνια της ζωής του. Μέσα από τα κλασικά παραμύθια, αλλά και τα παραμύθια γενικά, το άτομο στα πρώτα χρόνια της ζωής του διευρύνει τη σκέψη του και συναντά συνθήκες και καταστάσεις που δεν έχει γνωρίσει ακόμη βιωματικά. Επιπλέον, τα κλασικά παραμύθια ως εργαλείο βοηθούν στην καλλιέργεια του διαλόγου, της δημοκρατίας, της πολυφωνίας και της ύπαρξης πολλών αντιλήψεων και οπτικών πάνω σε ένα θέμα. Μέσα από τη διαδικασία της αφήγησης και κατόπιν της ανάγνωσης κλασικών παραμυθιών το νήπιο οξύνει τη μνήμη και την κριτική. Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι εκτός των παραπάνω, τα κλασικά παραμύθια καλλιεργούν τον συναισθηματικό κόσμο των παιδιών και επενδύουν στην ενσυναίσθηση (Zipes, 2012).

Ως επακόλουθο των παραπάνω, το νήπιο τυγχάνει διδακτικής που χαρακτηρίζεται από παιγνιώδη διάθεση και δημιουργία. Το σχολείο συνιστά ένα δομημένο τοπίο που είναι σημαντικό να χαρακτηρίζεται από δημιουργικό, ευχάριστο και παιγνιώδες κλίμα, απαλλασσόμενο από κάθε τεχνοκρατική διάθεση που αξιολογεί το μαθητικό δυναμικό με μία κλίμακα. Στο πλαίσιο αυτό, το άτομο δύναται να καταστεί περισσότερο αποδοτικό, έχοντας θετικά συναισθήματα απέναντι στο σχολείο και λιγότερο συναισθήματα που σχετίζονται με το άγχος της επίδοσης. Τα κλασικά παραμύθια συνιστούν πεδίο που εφόσον το εκπαιδευτικό προσωπικό επενδύσει ορθά σε αυτό, δύναται να στοιχειοθετηθεί ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο που εναρμονίζεται με τις τάσεις της σύγχρονης εκπαιδευτικής πολιτικής, της παιδαγωγικής έρευνας και της πολιτικής ορθότητας (Haase, 2004).

Οι σπουδές φύλου στην Ελλάδα και διεθνώς αποκτούν ολοένα και περισσότερους θιασώτες. Η εκπαιδευτική πολιτική στο διεθνές συγκεκριμένο αποπειράται να λειάνει τις ανισότητες φύλου, με τις αναπαραστάσεις αυτών να ενυπάρχουν ακόμα δυναμικά σε κάθε οργανωμένη κοινωνία ανά τον κόσμο. Η πρόκληση για τη δημιουργία μιας πολιτικά ορθής κοινωνίας είναι μεγάλη, με τη διεθνή πολιτική να μεριμνά για την άμβλυνση των ανισοτήτων και των στερεοτύπων

που σχετίζονται με το φύλο, ξεκινώντας από την εκπαίδευση (Cranny-Francis και συν., 2017). Ευλόγως λοιπόν τίθεται ο προβληματισμός πάνω στο πώς δύνανται να αξιοποιηθούν εκπαιδευτικά τα κλασικά παραμύθια, από τη στιγμή που δεδομένα είναι φορείς στερεοτύπων και ανισοτήτων που σχετίζονται με το φύλο. Η απάντηση στον παραπάνω λογικό προβληματισμό δεν είναι εύκολη. Χρειάζεται σειρά πολλών παρεμβάσεων και μεταποιήσεων στη διδακτική των κλασικών παραμυθιών, ώστε αυτά να μπορέσουν να αξιοποιηθούν αποτελεσματικά στη γαλούχηση των νηπίων. Άλλωστε, είναι δεδομένο ότι τα κλασικά παραμύθια έχουν παιδαγωγική αξία. Σκοπός είναι η πρόταξη αυτής και συνάμα η λείανση όλων εκείνων των χαρακτηριστικών που καθιστούν τα κλασικά παραμύθια ως οντότητες που αντί να μετριάζουν, αντίθετα εγείρουν τις έμφυλες ανισότητες (Meland, 2020).

Η έμφυλες ταυτότητες τεκνοθετούνται κυρίως μέσω της μίμησης. Πιο αναλυτικά, ένα άτομο από τη νηπιακή ηλικία αντιλαμβάνεται το φύλο του και το διαμορφώνει μιμούμενο άτομα του ίδιου φύλου από τον περίγυρό του. Στη συνέχεια, αναπτύσσει και παρουσιάζει συμπεριφορές οι οποίες συνιστούν απότοκο της μίμησης. Οι συμπεριφορές αυτές χαίρουν εκτίμησης ή απόρριψης από άτομα που εμπιστεύεται το νήπιο. Το νήπιο θα αποκτήσει συνήθως εκείνες τις συμπεριφορές για τις οποίες έχει επαινεθεί αλλά και συμπεριφορές οι οποίες δεν θεωρούνται κοινωνικά αποδεκτές, αλλά κατά τη στιγμή εκδήλωσής τους δεν έγινε σωστή παρέμβαση από τον οικογενειακό και εκπαιδευτικό κύκλο (Steensma και συν., 2013). Τα κλασικά παραμύθια διαθέτουν ποικιλομορφία στάσεων πάνω στα ζητήματα ισότητας και φύλου. Το νήπιο δύναται να έρθει σε επαφή με τις στάσεις αυτές μέσα από την ταύτισή του με τους ήρωες. Το ίδιο μπορεί να συμβεί και κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού στη σχολική αυλή αλλά και οπουδήποτε στο σχολείο οποιαδήποτε στιγμή. Η ανάδυση των στερεοτύπων και των έμφυλων διαχωριστικών γραμμών συνιστά αντικείμενο μελέτης για την εκπαιδευτική πολιτική και εκπαιδευτική πράξη και όχι αντικείμενο προβληματισμού για τα ίδια τα εκπαιδευτικά εργαλεία και τη φύση αυτών. Με άλλα λόγια, το πρόβλημα δεν έγκειται στο εκπαιδευτικό εργαλείο αλλά στη μεθοδολογία που χρησιμοποιείται από το εκπαιδευτικό δυναμικό (Θάνος & Κογκίδου, 2022).

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει τις έμφυλες ταυτότητες και τα στερεότυπα που αναδύονται μέσα από τα κλασικά παραμύθια και την αξιοποίηση αυτών ως εργαλεία στην εκπαιδευτική πράξη στο νηπιαγωγείο. Η πρώτη ενότητα της παρούσας εργασίας είναι αφιερωμένη στην έννοια του φύλου και της έμφυλης

ταυτότητας και στον τρόπο με τον οποίο το νηπιαγωγείο συμβάλει στη διαμόρφωση της έμφυλης ταυτότητας των νηπίων και στην κληροδότηση των στερεοτύπων στην κάθε επόμενη γενιά. Η δεύτερη ενότητα αφορά τα κλασικά παραμύθια. Με την ενότητα αυτήν επιχειρείται να τεκμηριωθεί η παιδαγωγική αξία των παραμυθιών και ειδικά η εκπαιδευτική τους αξία στο νηπιαγωγείο. Στη συνέχεια, επιλέγονται να μελετηθούν ερευνητικά τα κλασικά παραμύθια «Σταχτοπούτα», «Ωραία Κοιμωμένη» και «Χιονάτη». Επιλέγονται καθώς θεωρούνται ότι έχουν παιδαγωγική αξία, αλλά συνάμα είναι φορείς έμφυλων ανισοτήτων και στερεοτύπων μέσα από τις έμφυλες αναπαραστάσεις που προκύπτουν από την πλοκή και τη σκιαγράφηση των χαρακτήρων-ηρώων (Jones & Schwabe, 2016). Στο τελευταίο μέρος της εργασίας επιχειρείται η στοιχειοθέτηση ενός εκπαιδευτικού πλάνου το οποίο επιδιώκει την ανάδειξη της παιδαγωγικής αξίας των κλασικών παραμυθιών και την ίδια στιγμή την ανατροπή των έμφυλων στερεοτύπων.

Το ερευνητικό ενδιαφέρον για τα κλασικά παραμύθια και την παιδαγωγική τους αξία δεν είναι καινούργιο. Η Πετρίδη (2018) αναζητά στερεότυπα και προκαταλήψεις στα κλασικά παραμύθια και αν αυτά καθίστανται αντιληπτά από τα νήπια. Η Ζαμπαλά (2019), αποπειράται να συγκρίνει τα σύγχρονα παραμύθια με τα κλασικά, μελετώντας τα ως προς τα στερεότυπα που εγείρονται. Η Κούρτογλου (2019) εξετάζει τα κλασικά παραμύθια από τη σκοπιά της ψυχαναλυτικής και φεμινιστικής κριτικής. Στον διεθνή χώρο, οι Felmler και συν. (2010) εξετάζουν τον βαθμό που τα στερεότυπα των κλασικών παραμυθιών αντανακλούν στα δύο φύλα. Η Berlianti (2021) αναφέρει τις στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη γυναίκα, όπως αυτές αναδεικνύονται από κλασικά παραμύθια. Τέλος, η Meland (2020) αποπειράται να λειάνει τις στερεοτυπικές αντιλήψεις, μεταποιώντας σημεία κλασικών παραμυθιών. Η παρούσα εργασία έρχεται να καλύψει το ερευνητικό κενό που υπάρχει στην ελληνική βιβλιογραφία για την ανάδειξη των έμφυλων ταυτοτήτων και στερεοτύπων που ενυπάρχουν στα κλασικά παραμύθια. Τα κλασικά παραμύθια έχουν παιδαγωγική αξία και δύνανται να αξιοποιηθούν στη γαλούχηση των νηπίων, με την προϋπόθεση ότι αυτά θα διδαχθούν με τρόπο που να μην κληροδοτεί στερεότυπα και έμφυλες ανισότητες.



## 1. Ο όρος «φύλο»

Ο Turner (1991) θεωρεί πως το φύλο δεν είναι μια έννοια που παραμένει σταθερή και αναλλοίωτη μέσα στα βάθη του χρόνου. Αντίθετα, επηρεάζεται από διάφορους κοινωνικούς, πολιτικούς, πολιτιστικούς παράγοντες και αντιτίθεται μεταξύ τους. Πιο αναλυτικά, πρόκειται για μια κοινωνική δημιουργία που εξελίσσεται και πραγματώνεται μέσα από διάφορες κοινωνικές σχέσεις που προκύπτουν ανάμεσα στα δύο φύλα αλλά και στο εσωτερικό τους. Το φύλο πιο συγκεκριμένα αναφέρεται στις διαφορές που άγονται μεταξύ ανδρών και γυναικών. Οι δύο όροι που χρησιμοποιούνται, «βιολογικό» και «κοινωνικό» φύλο, παρότι πολλοί πιστεύουν ότι έχουν άρρηκτη σχέση μεταξύ τους δεν ταυτίζονται σε καμία περίπτωση. Αναλυτικότερα, υπάρχουν δύο βιολογικά φύλα (αρσενικό και θηλυκό). (Λαγουμίδου, 2011). Ειδικά, ο όρος βιολογικό φύλο (sex) αναφέρεται στις έννοιες άντρας, γυναίκα και εξαρτάται από χρωμοσώματα του γενετικού υλικού και από την ανατομία του εκάστοτε φύλου. Στον αντίποδα ο όρος κοινωνικό φύλο σχετίζεται με την αρρενωπότητα και τη θηλυκότητα, δηλαδή με τα γνωρίσματα και τις συμπεριφορές που θεωρείται ότι χαρακτηρίζουν καθένα από τα δύο φύλα. Εν συμφωνία με το όνομα του το κοινωνικό φύλο εξαρτάται από κοινωνικούς παράγοντες και αναφέρεται κυρίως σε συμπεριφορές δραστηριότητες και συναισθήματα που σχετίζονται με το βιολογικό φύλο που η ίδια η κοινωνία θεωρεί κατάλληλες για αυτό (Λιθοξοΐδης, 2021).

Υπάρχουν ποικίλοι παράγοντες που διαμορφώνουν τον ρόλο του κάθε φύλου. Αυτοί περιλαμβάνουν τα γνωρίσματα, τις συμπεριφορές τους, τα ενδιαφέροντα τους ατομικά χαρακτηριστικά, κοινωνικά επικοινωνίας, προσωπικότητας αλλά και διαπροσωπικών σχέσεων. (Turner, 1991). Εν κατακλείδι λοιπόν, καταλαβαίνουμε ότι το κοινωνικό φύλο αφορά τις κοινωνικές και όχι τις βιολογικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα. Εξαρτάται με την οπτική του κάθε ανθρώπου πως ο ίδιος δηλαδή, βλέπει τον εαυτό του. Αυτό είναι δυνατόν να περιλαμβάνει αλλαγές στην εμφάνιση, με τη χρήση φαρμάκων ή γενικότερα του ιατρικού κλάδου ή με οποιονδήποτε τρόπο έχει επιλέξει το άτομο δια βούλησής του. Στον συγκεκριμένο τομέα ανήκει η ένδυση, ο τρόπος ομιλίας του ατόμου αλλά και το πώς εκφράζει τα συναισθήματα του (Γαλανού, 2014). Τέλος το γεγονός ότι τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού φύλου σχετίζονται με το βιολογικό, δεν σημαίνει και ότι πηγάζουν και από αυτό. Η γυναικεία και η αντρική συμπεριφορά δεν είναι δεδομένα, αλλά εξαρτώνται σε

μεγάλο βαθμό από την κοινωνία και τον κοινωνικό περίγυρο (Γιαννακόπουλος, 2006).

### 1.1 Φύλο και έκφραση του φύλου (κοινωνικό φύλο)

Η έκφραση του φύλου αντανακλά συνήθως την ταυτότητα φύλου ενός ατόμου (την εσωτερική αίσθηση του δικού του φύλου) αλλά αυτό δεν μπορεί να θεωρηθεί κανόνας. Η έκφραση του φύλου είναι ξεχωριστή και ανεξάρτητη τόσο από τον σεξουαλικό προσανατολισμό όσο και από το φύλο που αποδίδεται κατά τη γέννηση ενός ατόμου. Ένας τύπος έκφρασης που θεωρείται διαφορετικός το εξωτερικά αντιληπτό φύλο ενός ατόμου μπορεί να περιγραφεί ως μη συμμορφούμενο φύλο. Πολλές είναι οι φορές που παρατηρείται ένας συσχετισμός μεταξύ της έκφρασης φύλου και της σεξουαλικότητας. Ενώ η έκφραση του φύλου δεν συνδέεται απαραίτητα με τη σεξουαλικότητα, τα άτομα συχνά παρερμηνεύουν, ανεξάρτητα από την έκφραση του ατόμου. Αυτές οι πεποιθήσεις μπορούν να οδηγήσουν τους ανθρώπους να παρερμηνεύσουν την έκφραση φύλου ενός ατόμου με την σεξουαλικότητα τους (Lips, 2020). Συμφώνα με μελέτες που διεξήγαγαν οι Whitman και συν. (2007), τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα ομοφυλόφιλα και λεσβιακά άτομα που δεν εκφράζονταν ως προς το φύλο που τους αποδίδεται θεωρήθηκαν λιγότερο αποδεκτά. Αντίθετα τα άτομα που εκδηλώθηκαν με το φύλο τους έχουν συνήθως έχουν αντιμετωπίσει λιγότερες κοινωνικές διακρίσεις. Από την άλλη πλευρά, οι ετεροφυλόφιλοι άνδρες των οποίων η έκφραση φύλου ήταν πιο θηλυκή από την αρσενική, ήταν πιο διακριτικοί (Whitman και συν., 2007).

### 1.2 Έμφυλη ταυτότητα

Η έμφυλη ταυτότητα καθορίζει όλα τα στοιχεία που είναι αναγκαία για την αναγνώριση του φύλου. Τα στοιχεία αυτά είναι που κατευθύνουν σε συγκεκριμένες πράξεις και συμπεριφορές ανάλογα με το εκάστοτε φύλο. Επεξηγηματικά, ένα άτομο με θηλυκή ταυτότητα πρέπει να συμπεριφέρεται πιο «θηλυκά» ενώ ένα άτομο με ανδρική, ανδρικά. Η κοινωνία σε πρωταρχικό βαθμό επηρεάζει τις έννοιες του αρσενικού και θηλυκού. Με αυτόν τον τρόπο διαμορφώνονται οι ανδρικές και γυναικείες ταυτότητες, ενώ η έμφυλη ταυτότητα καθορίζει τις συμπεριφορές τους. (Burke, 1980).

Το ίδιο θέμα θίγει και η Simon de Beauvoir στο σύγγραμμα της «Το δεύτερο Φύλο», που το κεντρικό του θέμα είναι αν η φύση ή ανατροφή από τους γονείς καθορίζει την διαμόρφωση έμφυλων ρόλων (De Beauvoir, 2009). Πολλές ήταν οι επιστήμες που ασχολήθηκαν με το ζήτημα των έμφυλων ταυτοτήτων με την πρώτη

να λαμβάνει χώρα στις αρχές του 18ου αιώνα. Τη σπίθα την πυροδότησε η συνειδητοποίηση της υποβάθμισης της γυναίκας σε όλους τους τομείς αλλά και η ανάγκη για προάσπιση των δικαιωμάτων της (Παπαταξιάρχη, 2006). Πολλές από τις παλαιότερες θεωρίες που επικρατούσαν για την υπεροχή του ανδρός έναντι της γυναίκας έχουν εξαλείφει στις μέρες μας. Τα δύο φύλα πλέον είναι ισότιμα μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο (Μαραγκουδάκη, 2003).

Σύμφωνα τώρα με τους Tannenbaum και συν. (2019) όλοι μας περιμένουμε διαφορετικές συμπεριφορές από καθένα από τα δύο φύλα. Κάθε κοινωνία υιοθετεί το δικό της «σύστημα φύλων» και σε όλες το γυναικείο φύλο υποβαθμίζεται. Η οργάνωση της κοινωνίας και η οριοθέτηση της εμποδίζει τους άντρες και τις γυναίκες να έχουν ίσα δικαιώματα και την ίδια εξουσία. Παρότι σε σχέση με το παρελθόν η θέση της γυναίκας βελτιώνεται διαρκώς η κοινωνία ακόμα παραμένει ανδροκρατούμενη (Παπαταξιάρχη, 2006).

Η διαμόρφωση των φύλων δημιουργεί και την ιδέα διαφοροποίησης των δύο φύλων μεταξύ τους. Ορισμένοι από τους παράγοντες που την επηρεάζουν είναι: η γλώσσα, η οικογένεια, τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, το σχολείο, ο εργασιακός χώρος οι νόμοι, και η συμπεριφορά προς το αντίθετο φύλο. Το φύλο αποτελεί πολύ ισχυρό κριτήριο στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς ενός ανθρώπου. Το ίδιο ακριβώς ισχύει για τις αντιλήψεις που υπάρχουν οι οποίες χωρίς να το συνειδητοποιούμε ασκούν μεγάλη επίδραση στην καθημερινότητα του ανθρώπου (Tannenbaum και συν., 2019).

### **1.3 Κοινωνιολογική προσέγγιση της έμφυλης ταυτότητας**

Οι πρώτες μελέτες για το φύλο στις κοινωνικές επιστήμες διεξήχθησαν μέσα από τον κλάδο της ψυχολογίας. Η ψυχολογία αποτέλεσε πρόδρομο προκειμένου να ασχοληθούν και άλλοι επιστημονικοί κλάδοι όπως για παράδειγμα η κοινωνιολογία μέσα τις οποίες γεννήθηκαν αξιοσημείωτες θεωρίες. Κυριότερες εξ αυτών είναι η ψυχαναλυτική θεωρία, η κοινωνιοβιολογία, η θεωρία της κοινωνικής μάθησης, και η θεωρία της γνωστικής ανάπτυξης. Παρακάτω γίνεται εκτενέστερη αναφορά για κάθε θεωρία ξεχωριστά (Díaz-Andreu, 2007)

#### **Ψυχαναλυτική θεωρία**

Εμπνευστής της θεωρίας υπήρξε ο Sigmunt Freud, κύρια πεποίθηση του ήταν ότι οι διαφορές αντρών και γυναικών ξεκινούν από την διαφορετική ανατομία του σώματος τους (Arcel και συν., 2008). Μια διαφορετική άποψη εκφράζει η Κανταρτζή (2003) ότι τα παιδιά πρώτα γνωρίζουν την σεξουαλικότητα τους και έπειτα αρχίζουν να συμπεριφέρονται ανάλογα το φύλο τους. Πιο συγκεκριμένα στην ηλικία 3-6 ετών κατά την άποψη του Freud, αρχίζουν τα παιδιά να διαμορφώνουν την έμφυλη ταυτότητά τους. Οι κυριότερες εκφράσεις της είναι το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα στα αγόρια και το σύμπλεγμα Ηλέκτρας στα κορίτσια. Στο πρώτο το αγόρι, λόγω των ερωτικών αισθημάτων του προς την μητέρα, βλέπει ως αντίζηλο τον πατέρα του. Πιστεύει ότι ο πατέρας του θα τον τιμωρήσει για αυτήν την συμπεριφορά του και αποβάλλει τα αισθήματα προς την μητέρα του (Δεληγιάννη & Ζιώγου, 1993).

Στον αντίποδα το γυναικείο φύλο νιώθει κατωτερότητα και βαραίνει με ευθύνες την μητέρα τους και ζηλεύει. Θέλει και αυτά ένα παιδί και στρέφεται προς τον πατέρα. Από το σημείο αυτό και μετά δεν ζηλεύει τη μητέρα αλλά ταυτίζεται μαζί της. Αυτές οι στάσεις των δύο φύλων καθορίζουν και τις διαφορές τους. Η ταυτότητα του άντρα σχετίζεται με την επιθετικότητα, την ισχύ και την επιθυμία της επιτυχίας, ενώ της γυναίκας στην αδυναμία, την ζήλεια, την ευαισθησία, τη μητρότητα και την αναζήτηση της σεξουαλικής γοητείας. Η θεωρία αυτή βρήκε ενάντια το κίνημα του φεμινισμού καθώς θεωρεί ότι αυτή δεν δίνει σημασία στην επίδραση των φορέων της κοινωνικοποίησης πάνω στο παιδί και επιπλέον παίρνει ως δεδομένα ότι οι διαφορές των δύο φύλων έχουν προσδιοριστεί γενετικά (Μαραγκουδάκη, 2003). Επιπροσθέτως, αντιτίθενται με τα χαρακτηριστικά της γυναικείας φύσης που θεωρούνται αμετάβλητα, καθώς και με την άποψη του Freud ότι οι ψυχαναλυτικές θεωρίες υπάρχουν πριν από την δημιουργία του φόβου του ευνουχισμού και του φαλλικού σταδίου (Δεληγιάννη & Ζιώγου, 1993).

### **Θεωρία της κοινωνιοβιολογίας**

Θεμελιωτής της θεωρίας αυτής χαρακτηρίζεται ο Δαρβίνος και έχει ως βασική αρχή ότι στόχος του ανθρώπου είναι να αφήσει πίσω του υγιείς απογόνους και να αυξήσει την αποκλειστική ετοιμότητα. Με βάση αυτό, όλα τα διαφορετικά χαρακτηριστικά των δύο φύλων βασίζονται σε κάποιες γυναικείες και αντρικές συμπεριφορές με γενετική βάση που αποβλέπουν στην αύξηση της αναπαραγωγικής τους ικανότητας (Λιθοξοΐδης, 2021).

### **Θεωρία της κοινωνικής μάθησης**

Η συγκεκριμένη θεωρία αποσκοπεί στην διαμόρφωση της έμφυλης ταυτότητας που αποκτάται μέσα από την διαδικασία της μίμησης, της ενίσχυσης και της παρατήρησης. Ο Αλεξίου (2022) που είναι υποστηρικτής της άποψης αυτής επισημαίνει ότι όλα τα στοιχεία του περιβάλλοντος ενός παιδιού επιβραβεύουν συμπεριφορές που σχετίζονται με το εκάστοτε φύλο και το προτρέπουν να μιμηθεί τα πρότυπα του (Μαραγκουδάκη, 2003). Τα αγόρια απαρνούνται όλες τις συμπεριφορές που ταιριάζουν στις γυναίκες και υιοθετούν αντρικές. Σε αυτό συμβάλλει και η ίδια η κοινωνία που έμμεσα πιέζει τα αγόρια να μην παρεκκλίνουν από τα τυπικά αντρικά χαρακτηριστικά (Αλεξίου, 2022). Στην θεωρία αυτή βρέθηκαν επίσης πολλοί επικριτές, αφενός γιατί αδυνατεί να ερμηνεύσει τη δημιουργία των προκαταλήψεων για κάθε φύλο και αφετέρου γιατί θεωρεί τα παιδιά απλούς παθητικούς δέκτες διάφορων ερεθισμάτων, αγνοώντας τις ικανότητες τους αλλά και τη συμμετοχή τους στη διαδικασία (Μαραγκουδάκη, 2003).

### **Θεωρία της γνωστικής ανάπτυξης**

Η υπάρχουσα θεωρία διαφέρει από τις προηγούμενες, καθώς ο Kohlberg (όπως αναφ. Cole & Cole, 2001) υποστηρίζει πως τα παιδιά δεν είναι παθητικοί δέκτες, αλλά συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών του φύλου τους. Η θεωρία αυτή τονίζει πως η συνειδητοποίηση του φύλου προϋπάρχει και είναι βασική προϋπόθεση για τη μίμηση άλλων ατόμων ίδιου φύλου (Μαραγκουδάκη, 2003). Ο ίδιος ισχυρίζεται πως ότι η ταυτότητα του φύλου είναι της γνωστικής ανάπτυξης, η οποία συμπεριλαμβάνει τρία στάδια: την εθελούσια τοποθέτηση του παιδιού στην αρσενική ή θηλυκή κατηγορία που ονομάζεται αυτοκοινωνικοποίηση. Έτσι το παιδί καταλαβαίνει ποιες συμπεριφορές είναι λάθος, τις οποίες απορρίπτει και κάποιες φορές μπορεί να εκφράσει και την αντίθεση του πάνω σε αυτές που πιστεύει ότι δεν συνάδουν με το φύλο του (Αλεξίου, 2022).

Πέρα από τις θεωρίες αυτές υπάρχουν και θεωρίες που προέρχονται αποκλειστικά από τον κλάδο της κοινωνιολογίας. Οι κυριότερες από αυτές είναι: Οι (δομο) λειτουργικές-συναινετικές θεωρίες, η θεωρία της επιτελεστικότητας, η θεωρία της κοινωνικής διαντίδρασης, οι συγκρουσιακές θεωρίες και η θεωρία της αντρικής κυριαρχίας του Bourdieu (Λιθοξοΐδης, 2021).

### **Οι (δομο)λειτουργικές – συναινετικές θεωρίες**

Η υπάρχουσα θεωρεί επικεντρώνεται κυρίως στο κοινωνικό φύλο. Αφορά κατά κύριο λόγο τη δημιουργία της έμφυλης ταυτότητας και τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζεται από τα κοινωνικά και πολιτιστικά δρώμενα. Η θεωρία αυτή δίνει στις γυναίκες κάποιες «θηλυκές» ιδιότητες και μια ορισμένη έμφυλη ταυτότητα που επηρεάζει την κοινωνικοποίησή τους. Στην προκειμένη περίπτωση το κοινωνικό φύλο συγκαταλέγει όλες τις συμπεριφορές που υιοθετεί ένα άτομο για να δείξει αν είναι αγόρι ή κορίτσι, άντρας ή γυναίκα και την σεξουαλικότητα τους (Oakley, 1972).

Οι παραδοσιακές αντιλήψεις για τους έμφυλους ρόλους δημιουργήθηκαν ως απότοκο της ανάγκης να κατανεμηθούν οι εργασίες μεταξύ των συζύγων στην εκάστοτε εποχή. Κυριότεροι εκφραστές της (δομο)λειτουργικής θεωρίας αποτέλεσαν οι Talcott Parsons και Robert Bales (Αλεξίου, 2022). Ισχυρίζονταν ότι οι άντρες είναι επιφορτισμένοι με έναν «εργαλειακό ρόλο» και οι γυναίκες με έναν «εκφραστικό» που αλληλοσυμπληρώνονται. Ο πρώτος είναι πιο πρακτικός και αφορά στις ποικίλες εργασίες και στο αίσθημα της επιτυχίας, ενώ ο δεύτερος συμπληρώνει τον συναισθηματικό τομέα. Οι (δομο)λειτουργιστές πιστεύουν ότι ο ρόλος της γυναίκας δίνει στους άντρες τον απαραίτητο χρόνο που τους είναι απαραίτητος προκειμένου να φέρουν εις πέρας τους στόχους τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι γυναίκες να μένουν στα πλαίσια του σπιτιού, ενώ οι άντρες στις εργασίες εκτός σπιτιού (Γάγγας, 2009).

### **Η θεωρία της επιτελεστικότητας**

Η Αθανασίου (2008) αναφέρει ότι η Butler στην θεωρία της σχετικά με την επιτέλεση υποστηρίζει ότι το φύλο δεν είναι μια απλή αναπαράσταση, την οποία καλείται να παίξει ένα υποκείμενο. Αντίθετα είναι επιτελεστικό πράγμα που σημαίνει ότι αυτό περιορίζει το άτομο μέσα σε ένα πλαίσιο διαφορετικών σχέσεων. Επιπροσθέτως, αναφέρει ότι η επιτέλεση είναι αναγκαία καθώς το να δρα κάποιος αντίθετα από την έμφυλη ταυτότητα του προκαλεί άσχημες συνέπειες, όπως η απομόνωση και την βία. Αξίζει να σημειωθεί ότι στη θεωρία της επιτέλεσης υπάρχει και το ενδεχόμενο της ανατρεπτικής επανάληψης. Πιο αναλυτικά, μέσω της επανάληψης διαμορφώνεται η ταυτότητα, υπάρχει η δυνατότητα αλλαγής των κανόνων μέσω των οποίων η ίδια αποκρυσταλλώνεται (Αθανασίου, 2008). Το φύλο δεν αποτελεί νόμο που μπορεί να επιβληθεί στους ανθρώπους. Αντίθετα είναι μια νόρμα που διαμορφώνει το άτομο. Το φύλο είναι ρευστό, είναι μια έννοια που δημιουργείται και εξελίσσεται μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον (Αθανασίου 2008).

Άρα το φύλο δεν εξαρτάται από το περιβάλλον αλλά από διάφορους εξωγενείς παράγοντες και είναι στην ευχέρεια του καθενός να επιλέξει το φύλο του (Connell, 2006).

Η φυσική κατάσταση του ανθρώπινου σώματος διατηρείται μέχρι να ξεκινήσουν να επηρεάζουν οι εξωγενείς παράγοντες (Αλεξίου, 2022). Το φύλο δεν αποτελεί μια παθητική αποδοχή αλλά εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα συναισθήματα και τις πράξεις μας (Θάνος & Κογκίδου, 2022). Για την Αθανασίου (2008) το φύλο είναι μια επαναλαμβανόμενη επιτέλεση κάποιων στάσεων τις οποίες επιβάλλει η κανονικότητα. Η έννοια της επιτέλεσης συμβάλλει στην κατανόηση κάποιων συμπεριφορών από άντρες και γυναίκες, οι οποίες έμμεσα επιβάλλονται από τα κοινωνικά δρώμενα και τον θεσμό της οικογένειας.

### **Η θεωρία της κοινωνικής διαντίδρασης**

Οι οπαδοί της παρατηρούσαν ενδελεχώς τις συμπεριφορές αντρών και γυναικών μέσα από την καθημερινότητα τους. Υποστηρίζουν ότι το φύλο εξαρτάται από την επικοινωνία και τις σχέσεις των ατόμων μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ότι ο όρος φύλο δεν είναι σταθερός αλλά αναδιαμορφώνεται μέσα στην κοινωνία (Δημητριάδου, 2022). Εστιάζουν κατά κύριο λόγο στην μελέτη της γλώσσας και την επικοινωνία. Σύμφωνα με επιστημονική έρευνα έδειξε ότι οι άντρες αλλάζουν πολύ συχνά το θέμα μιας συζήτησης σε σχέση με το γυναικείο φύλο και ότι δεν δίνουν ιδιαίτερη βάση στο θέμα μιας συζήτησης που επιλέχθηκε από μια γυναίκα. Έτσι κυριαρχούν οι άντρες στις συζητήσεις και στις σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων (Wood & Eagly, 2015).

### **Οι συγκρουσιακές θεωρίες**

Εδώ κατανέμονται όλες οι κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων που διέπονται από μια ανισότητα. Το γεγονός αυτό μας δείχνει τις διαφορές που έχουν ως βάση τους την επικράτηση του ενός φύλου από το άλλο και δικαιολογούν το γιατί οι αντρικές αρχές και αξίες υπερισχύουν των γυναικείων (Καββαδία, 1994). Οι συγκεκριμένη σχολή πιστεύει ότι οι διαφορές των ανδρών και γυναικών δεν έχουν βιολογικό υπόβαθρο αλλά σχετίζονται με τις επιδράσεις της κοινωνίας. Άρα η



διαφοροποίηση του βιολογικού από το κοινωνικό φύλλο διαφοροποιεί την σημασία της έμφυλης ταυτότητας (Δημητριάδου, 2022).

### **Η θεωρία της «ανδρικής» κυριαρχίας του Bourdieu**

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα του Bourdieu προσπαθεί να εξηγήσει κοινωνιολογικά την ανδροκρατούμενη κοινωνία του δυτικού κόσμου. Για αυτόν πρόκειται για συμβολική κυριαρχία αφού δεν επιβάλλεται με βίαιο τρόπο. Η θεωρία αναφέρεται σε μια σχέση κυριαρχίας που στηρίζεται σε αντικειμενικές συνθήκες, γνωστικές δομές και συνήθειες που φέρει το εκάστοτε φύλλο (Παναγιωτόπουλος, 2007). Ο ίδιος πιστεύει ότι η ανδρική κυριαρχία δηλώνει την υποταγή του γυναικείου φύλου στο ανδρικό προκύπτει από την μη συνειδητή συνενοχή των γυναικών σε αυτό. Η δύναμη της ανδρικής φύσης πηγάζει μέσα από δύο λειτουργίες: αφενός την νομιμοποίηση της και αφετέρου στην τοποθέτηση της βιολογικής στη βιολογική φύση (Bourdieu, 2007). Ο Bourdieu (2007) αντιτίθεται ότι η ανισότητα των δύο φύλων έχει βιολογική υπόσταση. Το ενδιαφέρον μας θα έπρεπε να κυμαίνεται στο πως μια κατασκευαστή ανισότητα μετατράπηκε σε 'φυσική'. Οι διακρίσεις των δύο φύλων γίνονται φανερές σε διάφορους τομείς της κοινωνίας όπου μπορεί πλέον οι γυναίκες να μην αποκλείονται εντελώς από τα κοινωνικά δρώμενα αλλά καταλαμβάνουν θέσεις κατώτερες από αυτές που τις αξίζουν. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι πολλές φορές οι γυναίκες υποσυνείδητα δεν διεκδικούν θέσεις που παραδοσιακά κατείχαν άνδρες και μένουν οικειοθελώς μακριά από αυτές (Bourdieu, 2007).

#### **1.4 Παράγοντες που διαμορφώνουν την έμφυλη ταυτότητα**

Κυριαρχεί η πεποίθηση πως η κοινωνικοποίηση αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα για την διαμόρφωση της έμφυλης ταυτότητας (Κογκίδου, 2004). Βασικό ρόλο λοιπόν παίζουν οι πρωταρχικοί φορείς κοινωνικοποίησης που είναι η οικογένεια και το σχολείο (Wood & Eagly, 2015). Η διαμόρφωση αυτή είναι μια δύσκολη και επίπονη διαδικασία που ξεκινάει με την γέννηση του παιδιού (Δημητριάδου, 2022).

Ακόμα και πριν τη γέννηση του παιδιού μόλις οι γονείς μάθουν το φύλο του παιδιού σχηματίζουν θεωρητικές συμπεριφορές και στάσεις που θα ταιριάζουν στο παιδί. Οι αντιλήψεις αυτές με το πέρασμα του χρόνου εφαρμόζονται σε διάφορους τομείς στη ζωή του παιδιού (Αλεξίου, 2022). Σύμφωνα με τους επιστήμονες κάθε παιδί μέχρι την ηλικία των 2.5 χρόνων μπορεί να αναγνωρίσει το φύλο του και σιγά σιγά να διαλέγει συμπεριφορές που θεωρεί ότι ταιριάζουν σε αυτό. Όταν φτάσει 3 - 4 ετών συνειδητοποιεί ότι το φύλο του είναι μόνιμο και δεν μπορεί να αλλάξει. Τα πρώτα χρόνια της ζωής του το παιδί μιμείται συμπεριφορές των προτύπων του, δηλαδή των γονέων του, αλλά ορισμένες φορές αντιδρά σε αυτές (Πυργιωτάκης, 1998).

Έτσι κατανοεί την ταυτότητα του και κοινωνικοποιείται με τρόπους που αρμόζουν στο εκάστοτε φύλο (Arnot, 2004). Όταν το παιδί πάει στο σχολείο η κοινωνικοποίηση του γίνεται μεγαλύτερη και η έμφυλη του ταυτότητα αποκτάει πιο στερεές βάσεις (Arnot, 2004). Στο εκπαιδευτικό περιβάλλον η επιδιωκόμενη συμπεριφορά του άρρενος είναι η συγκρότηση του ανδρισμού του. Αυτό συνάδει με την απόκτηση εξουσίας και κύρους ανάμεσα στους συμμαθητές του. Σε αυτό συμβάλλει η άθληση που σε αυτήν την ηλικία τα αγόρια δείχνουν μεγαλύτερο ζήλο από τα κορίτσια. Ιδιαίτερη μνεία επίσης δίνεται στη θαρραλέα αντιμετώπιση των σχολικών δυσκολιών, στη λήψη αποφάσεων και πρωτοβουλιών και την εντιμότητα. Στον αντίποδα, για να κορίτσια επιδιώκουν την επίτευξη εντελώς διαφορετικών στόχων. Έμφαση δίνεται στην ανάπτυξη της φαντασίας τους, βελτίωση στον συναισθηματικό τομέα και τη δημιουργικότητα (Αλεξίου, 2022).

### 1.5 Στερεότυπα

Ως στερεότυπο χαρακτηρίζεται μια προκατειλημμένη στάση ενός ατόμου ή μιας ομάδας, που επεκτείνεται σε ολόκληρη την χώρα ή στον θρησκευτικό τομέα. Πιο αναλυτικά, είναι η απλούστευση γεγονότων όπου παραβλέπονται οι ατομικές διαφορές με αποτέλεσμα να αποδίδονται χαρακτηριστικά σε κάποιο μέλος μιας ομάδας που στην πραγματικότητα μπορεί να μην φέρει. Σύμφωνα τώρα με την άποψη του Axelson (1985) παρακάτω αναφέρονται τα χαρακτηριστικά των στερεοτύπων: α) ως αρχικό γνώρισμα αναφέρει τη διεισδυτικότητα, που επεξηγηματικά σημαίνει ότι ο κάθε άνθρωπος υιοθετεί τις δικές του προσωπικές θεωρίες σχετικά με τα χαρακτηριστικά άλλων ανθρώπων. β) Τα στερεότυπα κατά το πλείστο έχουν αρνητική χροιά, όταν αναφέρονται σε άτομα ή ομάδες που πιστεύει ότι είναι διαφορετική από τον ίδιο. γ) Τα στερεότυπα στέκονται εμπόδιο στην ορθή εξαγωγή συμπερασμάτων, με συνέπεια την ύπαρξη παρεξηγήσεων και παρανοήσεων. Ο άνθρωπος είναι έρμαιο στερεοτυπικών αντιλήψεων βρίσκεται στην δυσάρεστη θέση να φέρει δύο κοινωνικές ταυτότητες. Η πρώτη αφορά την εικόνα που του έχει χτίσει ο κοινωνικός του περίγυρος, ενώ η δεύτερη που είναι και κανονική του ταυτότητα αφορά την εικόνα που έχει χτίσει ο ίδιος και βρίσκεται σε ισχύ. Όσο μεγαλώνει το χάσμα ανάμεσα στις δύο ταυτότητες, τόσο αυξάνεται και η πίεση που δέχεται το άτομο από την κοινωνία που του δυσκολεύουν την ένταξη και τη συμμετοχή του στα κοινωνικά δρώμενα (Hilton & Von Hippel, 1996).

Τα παιδιά από μικρή ηλικία διαμορφώνουν συμπεριφορές, που διαφέρουν ανάλογα με την εθνικότητα του ατόμου στο οποίο απευθύνονται. Έτσι από πολύ πρώιμη ηλικία υιοθετούν αρνητικά στερεότυπα και προκαταλήψεις. Οι παράγοντες που οξύνουν τις στερεοτυπικές αντιλήψεις είναι πολλοί και ποικίλουν. Πρώτα από όλα είναι οι γονείς, καθώς το μυαλό του μικρού παιδιού μοιάζει σαν “σφουγγάρι” που απορροφά συμπεριφορές και στάσεις. Έτσι το παιδί ακούσια υιοθετεί συμπεριφορές από οικογενειακό του περιβάλλον χωρίς να είναι σε θέση να φιλτράρει αν είναι σωστές ή όχι. Άλλος ένας ανασταλτικός παράγοντας αποτελεί η εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα μας απασχολεί το νηπιαγωγείο (Λιθοξοϊδης, 2015). Από τα παλαιότερα χρόνια έχει μεταφερθεί η αντίληψη ότι το αγόρι «πρέπει» να παίζει με μπάλα ή με αυτοκινητάκια ενώ τα κορίτσια «πρέπει» να ασχολούνται με οικιακά σκεύη. Το στερεότυπο αυτό ακόμα και στις μέρες αντί να αμβλύνεται οξύνεται με την ευθύνη να βαρύνει κυρίως τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό. Στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα το πρόβλημα διογκώνεται καθώς τα τελευταία χρόνια εξαιτίας του μεταναστευτικού,

καλείται να ενσωματώσει άτομα από διαφορετικές εθνικότητες και πολιτισμούς (Λιθοξοΐδης, 2021). Η συνειδητοποίηση των προσωπικών αντιλήψεων και των προσωπικών στερεοτύπων, προκαταλήψεων και άδικων ή λανθασμένων στάσεων και πεποιθήσεων αποτελεί βασική προϋπόθεση για την καλύτερη κατανόηση, επικοινωνία και προσέγγιση των ατόμων που ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς. Ειδικότερα, στο σχολικό πλαίσιο η συνειδητοποίηση από τους εκπαιδευτικούς των προσωπικών τους προκαταλήψεων απέναντι στη διαφορετική πολιτισμική ομάδα είναι δυνατό να συμβάλλει στην αλλαγή του κλίματος στην τάξη και στην καλύτερη προσαρμογή των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών (Bordalo και συν., 2016).

Τα φυλετικά και εθνικά στερεότυπα μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε τρεις υπό- ομάδες : α) εκπαιδευτικά στερεότυπα β) στερεότυπα προσωπικότητας γ) στερεότυπα φυσικής εμφάνισης (Brigham, 1971).

Τα στερεότυπα κάνουν την εμφάνιση τους ως απότοκο τις αποδόσεις υποτιθέμενων χαρακτηρισμών ενός συνόλου σε όλα τα μεμονωμένα μέλη της. Τα χαρακτηριστικά που αποδίδουν μπορεί να είναι είτε θετικά είτε αρνητικά ή απλά να μην βασίζονται στην πραγματικότητα. Το κύριο γνώρισμα τους είναι ότι μεγαλοποιούν τις υποτιθέμενες διαφορές μεταξύ των ατόμων. Για την αντιμετώπιση τους είναι απαραίτητη η οργάνωση μιας ομάδας ατόμων που αμφισβητούν τις γενικεύσεις για τις ιδιότητες μιας ομάδας ή ενός συνόλου. Μεγάλο ζητούμενο της εποχής μπορεί να χαρακτηριστεί, η ενίσχυση της κοινωνικής διάστασης του ατόμου ενάντια στην εγωιστική πλευρά και την κοινωνική απομόνωση. Οι αποφάσεις είναι αναγκαίο να παίρνονται συλλογικά κατόπιν συζήτησης και με την συμμετοχή όλων των ανθρώπων έχοντας ως γνώμονα το συλλογικό καλό. Καθοριστικός είναι ο ρόλος του εκπαιδευτικού σχεδιασμού για την έξαρση των στερεοτυπικών αντιλήψεων (Δημητριάδου, 2022).

### **1.6 Έμφυλη ταυτότητα και στερεότυπα στο νηπιαγωγείο**

Το πρώτο χαρακτηριστικό που κατανοεί το παιδί για τον εαυτό του είναι το φύλο. Αυτό προκύπτει διότι το βιολογικό φύλο είναι εμφανές χαρακτηριστικό γνώρισμα. Δεύτερος παράγοντας είναι ο κοινωνικός περίγυρος που με κάθε τρόπο επιδιώκει να του θυμίζει το φύλο που φέρει κάθε άτομο, αλλά και τις συμπεριφορές που ταιριάζουν σε αυτό. Όπως αναφέρθηκε και πρωτύτερα τα παιδιά περίπου στην

ηλικία των 3 ετών είναι σε θέση να ξεχωρίσουν το φύλο τους. Έχουν ακόμα την ικανότητα να «ξεχωρίσουν» ποιες δραστηριότητες αφορούν τα αγόρια και ποιες τα κορίτσια. Η κατοχή της γνώσης σχετικά με τη διάκριση του φύλου εξαρτάται από εξωτερικά γνωρίσματα όπως (το μήκος του μαλλιού και το ντύσιμο) και όχι από την ανατομία του σώματος για τον λόγο αυτό δεν έχει κατανοήσει ακόμα την σταθερότητα του φύλου. Η σταθερότητα αυτή αποκτάται κυρίως στην ηλικία 4-6 ετών και είναι συνυφασμένη με την νοητική και γνωστική ανάπτυξη του παιδιού (Kollmayer και συν., 2018).

Οι Kollmayer και συν., (2018) αναφέρουν πως τα παιδιά γνωρίζουν περισσότερα πράγματα για καταστάσεις συμβατές με το φύλο τους, ενώ γνωρίζουν λιγότερα πράγματα για τις εμπειρίες που αφορούν το αντίθετο φύλο. Αυτό συμβαίνει επειδή το παιδί παρατηρεί καταστάσεις και δράσεις γύρω του, τις οποίες όχι μόνο μιμείται, αλλά και δέχεται θετική ενίσχυση, όταν ακολουθεί κάποια συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς, ενώ αποθαρρύνεται, όταν ακολουθεί κάποια άλλα. Τα αγόρια σχετικά με τα κορίτσια έρχονται νωρίτερα σε επαφή με τα στερεότυπα και φαίνεται να ενστερνίζονται περισσότερο τις αντιλήψεις αυτές. Αυτό προκύπτει από την ομοφοβία των γονέων, που προσπαθούν με κάθε τρόπο, να αποφύγουν μια ενδεχόμενη ομοφυλοφιλία που δεν είναι και στο χέρι τους. Κατά την παρουσία των παιδιών στο νηπιαγωγείο σύμφωνα με έρευνα ειδικών τα αγόρια έχουν διαμορφωμένες πολύ περισσότερες σεξιστικές αντιλήψεις σε αντίθεση με τα κορίτσια. Η αιτία είναι η έντονη αποδοκιμασία που δέχονται αν δεν ακολουθούν συμπεριφορές που είναι συμβατές τόσο με το φύλο τους όσο και με την κοινωνία (Αβδάλλα, 2022).

Το νηπιαγωγείο είναι υπεύθυνο για την αγωγή και εκπαίδευση παιδιών προσχολικής ηλικίας και σύμφωνα με το ΠΔ 486/12.9.89 ΦΕΚ 132 «σκοπός του αναλυτικού προγράμματος του νηπιαγωγείου είναι η υποβοήθηση της ολόπλευρης και ισόρροπης ανάπτυξης των νηπίων, ψυχοκινητικής, κοινωνικό-συναισθηματικής, ηθικής και θρησκευτικής, αισθητικής, νοητικής καθώς και της καλλιέργειας δεξιοτήτων (κινητικών και νοητικών), μέσα σε κλίμα ελευθερίας, ασφάλειας και προβληματισμού». Η αναγκαιότητα του νηπιαγωγείου είναι αναγνωρισμένη, αλλά τίθενται προβληματισμοί που αφορούν την κοινωνικοποίηση του ατόμου και τις αξίες που δημιουργεί, με αποτέλεσμα των έξαρση των στερεοτυπικών πεποιθήσεων, γιατί μέσα από την εκπαίδευση παράγονται και διαμορφώνονται αξίες, ιδανικά, πρότυπα

συμπεριφοράς και μπορούν να αντιμετωπιστούν οι κοινωνικές και έμφυλες ανισότητες (Αβδάλλα, 2022).

Η χρονική παρουσία που τα παιδιά φοιτούν στο νηπιαγωγείο είναι εξαιρετικά σημαντική, καθώς τότε είναι που εσωτερικεύουν τους ρόλους του φύλου. Τα παιδιά ακόμα και από πολύ μικρή ηλικία νιώθουν την ανάγκη της επιβράβευσης και της αποδοχής του εκάστοτε εκπαιδευτικού. Για αυτό είναι επιτακτική ανάγκη ο/η νηπιαγωγός να είναι πολύ προσεκτικός στο μοντέλο εκπαίδευσης που επιλέγει, στα παραμύθια που διαβάζονται στην ολομέλεια και στις ατομικές/ομαδικές δραστηριότητες που εκτελούνται καθημερινά στα νηπιαγωγεία. Πρακτικές όπως η επιβράβευση των κοριτσιών για την υπακοή και τη συμμόρφωσή τους, για παράδειγμα, στους κανόνες της τάξης ή η ομαδοποίηση των παιδιών με βάση το φύλο τους, αντί να αμβλύνουν τις αντιλήψεις, όπως έχουν διαμορφωθεί από το οικογενειακό περιβάλλον ως εκείνη τη στιγμή, ενισχύουν τη διάκριση και παρουσιάζουν τις διαφορές ως δεδομένες και φυσικές. Οι νηπιαγωγοί ακούσια ή εκούσια μπορεί να αποτελέσουν ανασταλτικό παράγοντα στην ενίσχυση των ανισοτήτων των δύο φύλων (Meland & Kaltvedt, 2019).

Τον ίδιο ρόλο με τους εκπαιδευτικούς μπορεί να παίξει ο οδηγός τους, που δεν είναι άλλος από τα σχολικά βιβλία. Τα βιβλία μπορεί να μεταδώσουν και να διαιωνίσουν στερεοτυπικές αντιλήψεις ανάλογα με το περιεχόμενό τους. Έτσι η κακή χρήση ενός σχολικού βιβλίου μπορεί να αποτελέσει έναν ακόμα ανασταλτικό παράγοντα που οξύνει τις έμφυλες ταυτότητες που οδηγούν πάλι στις διακρίσεις των δύο φύλων και την ανισότητα. Στον χώρο του νηπιαγωγείου προωθείται η χρήση παραμυθιών αλλά και λογοτεχνικών βιβλίων για την επίτευξη γλωσσικών και νοητικών στόχων. Σύμφωνα όμως με έρευνα που διεξήχθη σε μερικά ελληνικά νηπιαγωγεία, παρατηρώντας τα βιβλία που χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό οι εκπαιδευτικοί αποδείχτηκε η ύπαρξη στερεοτύπων σχετικά με τα «γυναικεία» και «ανδρικά» επαγγέλματα ή τον γυναικείο και ανδρικό συναισθηματικό κόσμο. Στα γυναικεία γνωρίσματα συμπεριλαμβάνονταν : Η τρυφερότητα, η στοργικότητα, η ζήλεια, η ευαισθησία ενώ ορισμένα γνωρίσματα που παρατηρήθηκαν στο ανδρικό γένος ήταν: η σιγουριά, η ισχυρογνωμοσύνη, η επιθετικότητα, αυτοπεποίθηση και η επιθυμία για ανάληψη πρωτοβουλιών και λήξη αποφάσεων). Οι παιδικοί χαρακτήρες των βιβλίων αυτών διαφοροποιούνται κι ως προς το είδος των παιχνιδιών τους. Οι ήρωες-κορίτσια παίζουν περισσότερο με κούκλες κι έτσι διαπαιδαγωγούνται ως μελλοντικές μητέρες, ενώ τα αγόρια με αυτοκίνητα, μηχανές, μπάλες

προετοιμάζοντάς τα έτσι για πιο λαμπρή επαγγελματική καριέρα γεγονός που είναι λάθος και εξαπλώνει τις στερεοτυπικές αντιλήψεις (Harris & Satter, 1981).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στα περισσότερα νηπιαγωγεία που έγινε η έρευνα τα βιβλία που χρησιμοποιούνται για την εκπαίδευση των παιδιών είναι αρκετά παλιά με αποτέλεσμα να μην δίνεται τόσο βάση στην ισότητα των δύο φύλων. Σε αντίθεση με τα βιβλία που έχουν εκδοθεί πιο πρόσφατα δίνεται ιδιαίτερο βάρος στην ισότητα των φύλων και στην εξάλειψη των στερεοτυπικών αντιλήψεων. Έρευνα για τα βιβλία που επιθυμούν να χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί ως εργαλείο μάθησης στα νήπια είναι συνήθως κλασικά όπως (η χιονάτη και οι εφτά νάνοι, η κοκκινোসκουφίτσα, η σταχτοπούτα, η ωραία κοιμωμένη) αλλά και μερικά πιο σύγχρονα όπως η Παναγία των Παρισίων έδειξε ότι και στα δύο είδη υπερισχύουν οι άντρες. Όταν η πρωταγωνίστρια είναι γυναίκα στο παραμύθι εμφανίζεται αδύναμη και περιμένει τον «άντρα να την σώσει» που εμφανίζεται πιο αρρενωπός και δυνατός. Στα σύγχρονα μεν παραμύθια, μπορεί να έχει εξαλειφτεί το πρόσωπο της κακιάς μητριάς, αλλά η εξωτερική εμφάνιση, η γοητεία και ομορφιά κατέχουν εξέχουσα θέση (Haase, 2004).

Συμπερασματικά καταλήγουμε, ότι ο/η νηπιαγωγός πρέπει να επιλέγει προσεκτικά τα βιβλία που επιλέγει ως διδακτικό υλικό. Είναι απαραίτητο τα βιβλία που στην τελική επιλέγει να είναι απαλλαγμένα από στερεοτυπικές αντιλήψεις και συμπεριφορές. Το υλικό που χρησιμοποιεί θα πρέπει να έχει κοινά ενδιαφέροντα τόσο για τα αγόρια όσο και για τα κορίτσια και να επιδιώκει την ισότιμη συμμετοχή των δύο φύλων σε όλες τις δραστηριότητες που διεξάγονται στην τάξη καθημερινά. Είτε αυτές αφορούν την ανάγνωση παραμυθιού στην ολομέλεια, είτε με την χρήση των γωνιών της κάθε τάξης. Στις γωνιές δραστηριοτήτων, για παράδειγμα, πρέπει να τοποθετούνται υλικά και παιχνίδια που να ενδιαφέρουν όλα τα νήπια, όπως η γωνιά του «σπιτιού» να εμπλουτιστεί με θέματα σαν το ιατρείο ή την τράπεζα ή η «θεατρική γωνιά» με υλικά και για γυναικείους και για αντρικούς ρόλους (Αβδάλλα, 2022).

### **1.7 Ο ρόλος του νηπιαγωγείου στην κληροδότηση των στερεοτύπων**

Όπως έγινε φανερό από τις προηγούμενες αναλύσεις η εκπαίδευση συνθέτει είτε εκούσια είτε ακούσια πλήθος ανισοτήτων και διακρίσεις φύλων. Το αγκάθι εντοπίζεται στην δομή στο περιεχόμενο και το διδακτικό υλικό του εκπαιδευτικού συστήματος που παγιώνουν τις στερεοτυπικές αντιλήψεις. Το νηπιαγωγείο αποτελεί

μια μικρογραφία της κοινωνίας, είναι ο χώρος που διαπλάθονται συμπεριφορές, μεταλαμπαδεύονται αρχές- πεποιθήσεις και στάσεις ζωής στους συμμετέχοντες. Μέσω της σύνθετης οργάνωσης και των αλληλεπιδράσεων μαθήτριες και μαθητές, βιώνουν συχνά έμφυλες διακρίσεις και ταυτόχρονα μαθαίνουν να αποδέχονται και να αναπαράγουν τις έμφυλες ασυμμετρίες στο πλαίσιο του σχολείου αλλά και της κοινωνίας (Μέγας, 2014).

Έχει αναφερθεί και προηγουμένως ότι οι εκπαιδευτικοί έχουν γαλουχηθεί και κοινωνικοποιηθεί σύμφωνα με τα πρότυπα και τις αντιλήψεις της περιοχής που ζούσαν. Ακολουθούν μαζί τους τις αρχές και τις πεποιθήσεις των δικών τους γονιών που επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την πολύπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας και των ιδεών των μαθητών τους. Ο τρόπος με τον οποίο οι νηπιαγωγοί αντιμετωπίζουν τους μαθητές / μαθήτριες τους, αλλά και οι προσδοκίες που έχουν από τα παιδιά είναι καθοριστικός για την μετέπειτα εξέλιξη τόσο στο σχολικό πλαίσιο όσο και στην κοινωνία. Οι στάσεις δηλαδή των εκπαιδευτικών προς τα παιδιά, ενέχουν τη συναισθηματική, συνειδητή ή υποσυνείδητη διάθεσή τους, η οποία καθ' όλη τη μαθησιακή διαδικασία εξελίσσεται είτε σε θετική αντιμετώπιση ή προκατάληψη, επιδρώντας στην πνευματική και συναισθηματική ανάπτυξη, την κοινωνικοποίηση, τις διαπροσωπικές σχέσεις, την επίδοση, τις πεποιθήσεις των παιδιών (Κογκίδου, 1990).

Προς το παρόν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα έχουν γίνει ελάχιστα πράγματα για την εξοικείωση και την κατάρτιση των μελλοντικών εκπαιδευτικών σε ζητήματα που αφορούν τα φύλα. Ο σεξισμός στα παιδαγωγικά συγγράμματα δεν λαμβάνεται υπόψη ως πρόβλημα, παρόλο που εμφανίζεται ακόμα σε αρκετά συγγραφικά έργα. Ήδη από το 1995 είχαν ξεκινήσει στην χώρα μας κάποιες δράσεις που αφορούσαν την καταπολέμηση των έμφυλων διακρίσεων, που αποσκοπούσαν στην καλύτερη κατάρτιση και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών πάνω στο θέμα της έμφυλης ταυτότητας (Παπαπέτρου, 2022).



## 2. Το κλασικό παραμύθι

Το παραμύθι αποτελεί μια σύντομη ή λαϊκή ιστορία που ενσωματώνει το έθος το οποίο μπορεί να εκφραστεί στο τέλος του ως αξιωματική αρχή. Παραπλήσιο του μύθου αλλά διαφοροποιημένο εννοιολογικά. Το παραμύθι είναι μια επινόηση, μια φανταστική αφήγηση που ως πρωταγωνιστές χρησιμοποιεί συνήθως κάποια ζώα ή νοητούς χαρακτήρες. Συχνά παρατηρείται η χρήση της αλληγορίας ενάντια στην εκάστοτε άρχουσα τάξη. Προσωποποιεί ποικίλα στοιχεία εκτός από τον χρόνο και τον χώρο. Επεκτείνεται, σε έναν οργανικό ή μη κόσμο όπως τους ανθρώπους, τα ζώα τα φυτά, τα βουνά τις πέτρες. Συνήθως τα παραμύθια αποτελούνται από πολλά και διαδοχικά επεισόδια. Η βασική διαφορά με τον μύθο έγκειται ότι αυτός έχει αλληγορικό χαρακτήρα και θέτει ως στόχο την ηθική διδασκαλία. Διαφέρει επίσης από την παράδοση, γιατί η παράδοση αναφέρεται σε ένα υπαρκτό πρόσωπο ή έθνος αντίθετα τα παραμύθια βασίζονται σε μυθοπλασία. Οι ρίζες του παραμυθιού εντοπίζονται από τα πανάρχαια χρόνια σε πολλούς διαφορετικούς λαούς. Αποτελούσε μέσω έκφρασης και ψυχαγωγίας (Ακριτόπουλος, 2013).

Το παραμύθι αποτελεί ένα από τα πρώτα μέσα εκφοράς λόγου στον ανθρώπινο πολιτισμό. Η αρχή πραγματοποιείται με τη μητέρα, η οποία διηγείται τα βιώματα και τις εμπειρίες της στο παιδί της με σκοπό να δώσει λύσεις σε τυχόν προβληματισμούς και σκέψεις που το βαραίνουν. Το παραμύθι για πολλά χρόνια διαδίδονταν από στόμα σε στόμα με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα μέσω επικοινωνίας ανάμεσα σε διαφορετικούς λαούς και πολιτισμούς. Με την σταδιακή πάροδο του χρόνου η αφήγηση του παραμυθιού με προφορικό λόγο εξελίσσεται σε καταγραφή. Σημαντικό ρόλο σε αυτό συνέβαλε η ανάγκη κάθε χώρας να υιοθετήσει τη δική της ξεχωριστή ταυτότητα. Η διαμόρφωση νέων ιδεολογικών, πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών που επικράτησαν στους νεότερους χρόνους, αποτέλεσαν την αφετηρία να δημιουργηθεί μια νέα επιστήμη, η Λαογραφία. Η λαογραφία, διαφυλάσσει και σώζει αρχεία για τον χαρακτήρα του κάθε έθνους. Από τον 16ο αιώνα φαίνεται να ξεκινάει η προσπάθεια καταγραφής των παραμυθιών. Η παλαιότερη πεζή συλλογή παραμυθιών εμφανίστηκε από τον Straparola, ο οποίος δημοσίευσε, τα Νότι Πιατσέβολι στη Βενετία το 1550 (Ακριτόπουλος, 2011).

Το παραμύθι ορίζεται ως μια έντεχνη ή λαϊκή διήγηση και αποτελεί την πνευματική έκφραση του λαού. Η λέξη ετυμολογικά προέρχεται από την λέξη «παραμύθιον» η οποία μεταφράζεται σαν παραίνεση, προτρεπτικός λόγος. Το παραμύθι είναι η λαϊκή έκφραση υπερφυσικών πραγμάτων, καταστάσεων μη

πραγματικών με στόχο την τέρψη του κοινού (Ακριτόπουλος, 2013). Είναι μια αφήγηση συνήθως σύντομη με θέμα το υπερφυσικό, που εντάσσει με έντεχνο τρόπο τους πρωταγωνιστές, που είναι είτε ζώακια είτε δημιουργηθέντες προσωπικότητες. Ο Jean (1993) συσχετίζει το παραμύθι με την αφήγηση και θεωρεί ότι αποτελείται από εναλλασσόμενα μοτίβα. Σύμφωνα πάντα με τον Jean (2007) το βασικό χαρακτηριστικό του παραμυθιού είναι ο αντικειμενικός του χαρακτήρας και ότι όλα τα σκηνικά εδραιώνονται στο παρελθόν. Τα θεματικά πλαίσια αφορούν κυρίως ζώα όπως δεινόσαυρους και δράκους αλλά και πρίγκιπες/πριγκίπισσες. Τα γεγονότα δεν ορίζονται πουθενά μέσα στον τόπο και τον χρόνο.

Ο όρος παραμύθι είναι αρκετά γενικός για αυτό χωρίστηκε σε υποκατηγορίες ώστε να υπάρχει μεγαλύτερη σαφήνεια. Υπάρχουν δύο ειδών παραμύθια τα λαϊκά-κλασικά και το σύγχρονο. Μια διαφορετική άποψη εκφράζει η Κανατσούλη (2002), σύμφωνα με την οποία τα παραμύθια χωρίζονται σε κατηγορίες: • Τα μαγικά ή εξωτικά παραμύθια που είναι τα κατ' εξοχήν παραμύθια και αναφέρονται σε δράκους, υπερφυσικούς ανθρώπους, κακές μάγισσες κ.λπ., έχουν δηλαδή έντονο το μαγικό στοιχείο. • Τα διηγηματικά ή κοσμικά παραμύθια που κινούνται σε ανθρώπινες κοινωνίες και μοιάζουν με μυθιστορήματα από την πραγματική ζωή. • Τα θρησκευτικά που εμπνέονται από τους βίους αγίων. • Τα ευτράπελα ή σατιρικά που αναφέρονται σε παθήματα κουτών, ξεγελάσματα δράκων κ.λπ.

Η λαϊκή αφήγηση εμφανίστηκε ταυτόχρονα με το τραγούδι στη νηπιακή ηλικία( νανούρισμα). Δεν υπάρχει κανένας λαός στον κόσμο που δεν έχει συνθέσει τα δικά του παραμύθια ανάλογα με την κουλτούρα τους και τα προσωπικά τους βιώματα. Τα ήθη και τα έθιμα αποτελούν στερεά βάση για την συγγραφεί παραμυθιών. Διάφοροι λαοί επικοινωνούν μεταξύ τους με τα παραμύθια δημιουργώντας ένα κλίμα παγκοσμιοποίησης. Τα παραμύθια διαφοροποιούνται από λαό σε λαό αλλά καμία φορά και από περιοχή σε περιοχή. Για τον Μέγα (2014), τα λαϊκά παραμύθια έχουν σκοπό να διασκεδάσουν τον ακροατή και χαρακτηρίζονται από ποιητική φαντασία. Πρόσωπα και ζώα κυμαίνονται στον χώρο του μη πραγματικού.

Το κλασικό παραμύθι είναι κατασκευάσμα ενός ανώνυμου συγγραφέα, είναι κατά κύριο λόγο διαχρονικά και αποκτήθηκαν από συλλογική προσπάθεια. Ζωοποιεί με έντεχνο τρόπο τα άψυχα όντα όπως για παράδειγμα μια πέτρα, ο τόπος και ο χρόνος δεν είναι καθορισμένος, ο καθένας μπορεί να το εντάξει όπου ευχαριστεί τον ίδιο. Προβάλλει επίσης της ανθρώπινες σχέσεις και την αρετή της φιλίας.

Αξιοσημείωτο είναι ότι δείχνει πάντα την θετική πλευρά της ζωής καθώς το φινάλε κάθε παραμυθιού έχει αίσιο τέλος. Το λαϊκό παραμύθι είναι το πιο κατάλληλο παιδικό λογοτεχνικό κείμενο για παιδιά, καθώς εκφράζει την παιδική ψυχή (Ακριτόπουλος, 2011).

Σύμφωνα τώρα με τον Δημήτρη Λουκάτο (1992) ταξινομεί με διαφορετικό τρόπο τα είδη των παραμυθιών:

- Μαγικά ή ξωτικά
- Διηγηματικά ή περιπέτειας
- Θρησκευοθεματικά ή συναξαρικά
- Συμβουλευτικά ή διδακτικά
- Ευτράπελα ή αστεία
- Κλιμακωτά
- Αινιγματικά
- Νοηματικά

Άλλα θέματα που κατέχουν κύρια θέση στα παραμύθια είναι οι γοργόνες, οι νεράιδες τα παλάτια μαγικά ή νοητά αντικείμενα που στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν. Το κλασικό παραμύθι έχει κάποια γνωρίσματα που δεν εμφανίζονται στα σύγχρονα παραμύθια. Η μαγεία και το υπερφυσικό κυριαρχεί στα κλασικά παραμύθια δίνοντας μεγαλύτερη βάση στο να ανοίξουν οι πνευματικοί ορίζοντες του κάθε παιδιού. Το μαγικό στοιχείο έρχεται αντιμέτωπο με τις δυσκολίες της πραγματικότητας προσπαθώντας να δώσει λύση στα προβλήματα. Με αυτό τον τρόπο το παιδί μεταφέρεται σε ένα κόσμο ονειρεμένο και μαγικό (Shils, 1981).

Τα κλασικά παραμύθια μπορούν να αφηγηθούν παντός καιρού σε όλες δηλαδή τις εποχές και σε όλα τα έθνη, υλοποιώντας έτσι μια παγκόσμια υπόσταση. Άλλο ένα γνώριμο στοιχείο του κλασικού παραμυθιού αποτελεί η σύγκρουση των ηρώων. Παρατίθεται, μια άτυπη μάχη του καλού με το κακό της άνετης οικονομικής κατάστασης με την φτώχεια. Στα παραμύθια δεν υπάρχει το στοιχείο της μεσότητας, διεξάγεται μια μάχη των άκρων με μόνιμο νικητή το καλό. Οι ήρωες εμφανίζονται παράταιροι και περιγράφονται με ασυνήθιστο και μη φυσικό τρόπο. Άλλοι είναι τεράστιοι άλλοι μικροσκοπικοί, άλλοι χοντροί η λεπτεπίλεπτοι ή άσχημοι και όμορφοι (Μέγας, 2014).

Επιπρόσθετα, στα πιο πολλά λαϊκά παραμύθια κυριαρχεί η επιστήμη της Λαογραφίας. Υπάρχει, επεξηγηματικά η ανάλυση του χώρου, του περιβάλλοντος, της κοινωνίας κ.α. Εμφανίζονται πολιτιστικά στοιχεία των τοπικών κοινωνιών όπως, εποχές, εργασίες, τοπικές εορτές, ήθη και έθιμα κ.α. Οι ήρωες των κλασικών παραμυθιών είναι εμπνευσμένοι από την καθημερινή πραγματικότητα. Είναι άνθρωποι απλοί. Τα προβλήματα και οι συνθήκες που αντιμετωπίζουν, βρίσκουν κοινά στοιχεία με τους αναγνώστες, προσφέροντας τους μια οικειότητα (Μαραγκόπουλος, 2014).

## 2.1 Σύγχρονο/Έντεχνο παραμύθι

Το σύγχρονο /έντεχνο παραμύθι δεν αποτελεί απλά ένα ακόμα είδος παιδικής λογοτεχνίας αλλά κυριαρχεί στον χώρο του. Το σύγχρονο παραμύθι αλλιώς μπορεί και να ειπωθεί έντεχνο παραμύθι καθώς ταυτίζονται. Σύμφωνα με τη φιλόλογο Κανατσούλη (2002) ο όρος αυτός θεωρείται λανθασμένος. Η λέξη έντεχνος σημαίνει ότι κάτι έχει δημιουργηθεί με ευφάνταστο και τεχνικό τρόπο. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή μόνο το σύγχρονο παραμύθι είναι έντεχνο σε σχέση με τα άλλα είδη για αυτό η Κανατσούλη (2002) εκφράζει τις αντιθέσεις της. Η έννοια αυτή όμως έχει μεταλαμπαδευτεί από τα παλαιότερα χρόνια και έχει υιοθετηθεί και από τους νεότερους. Δεν σημαίνει όμως ότι η λέξη αυτή υποβαθμίζει την υπόσταση των άλλων ειδών από παραμύθια (Κανατσούλη, 2002).

Στα σύγχρονα παραμύθια συγκαταλέγονται κυρίως προσωπικές δημιουργίες που σχετίζονται άμεσα με τον συγγραφέα ή με μια περιοχή/ έθνος ή ακόμα και με ένα λογοτεχνικό ρεύμα. Η σύνθεση της έχει να κάνει κατά κόρων με τους προβληματισμούς ή τις σκέψεις μιας κοινωνίας ή ενός συγγραφέα. Το έντεχνο παραμύθι περικλείει από τη μυθοπλασία, τον φανταστικό κόσμο και τα ήθη και τα έθιμα κάθε περιοχής. Αναφέρεται σε μεγάλο βαθμό στα προβλήματα που βασανίζουν την κοινωνία στην εποχή που διανύουμε. Τα σύγχρονα παραμύθια αποτελούν μια πολιτιστική κληρονομία η οποία πρέπει να προστατευτεί (Ακριτόπουλος, 2013).

Αναμφίβολα όλοι οι συγγραφείς έχουν επηρεαστεί από το λαϊκό παραμύθι. Για παράδειγμα στο ύφος στη δομή, στη γλώσσα και στους ήρωες. Υπάρχουν όμως και νέα στοιχεία που κάνουν την εμφάνισή τους στα σύγχρονα παραμύθια. Κυριότερα από αυτά είναι ο διάλογος η κλιμακωτή διατύπωση, η δοκιμασία, οι συμβολισμοί, η

επανάληψη, οι αντιθέσεις κ.α. εμφανίζονται και στα σύγχρονα παραμύθια. Το σύγχρονο παραμύθι φυσικά έχει τις ρίζες του χαραγμένες στη λαϊκή αφήγηση. Η εξέλιξη της τεχνολογίας, οι πιο γρήγοροι ρυθμοί στη ζωή, η αστικοποίηση συνέβαλλαν στη δημιουργία του σύγχρονου παραμυθιού (Κανατσούλης, 2002).

Η κύρια διαφορά ανάμεσα στο λαϊκό με το σύγχρονο παραμύθι έγκειται στην απομυθοποίηση, στον περιορισμό δηλαδή του νοητού στοιχείου. Η νέα γενιά προτιμάει θέματα που είναι περισσότερο κοντά στα βιώματα τους και τους είναι πιο οικεία. Οι πρίγκιπες και οι βασίλισσες δεν ελκύουν τόσο τα ερεθίσματα των παιδιών. Ο ρεαλισμός αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο στα περιεχόμενα των σύγχρονων παραμυθιών. Ο ρεαλισμός ανθίζει από τα προβλήματα που μαστιγώνουν καθημερινά την κοινωνία (Κανατσούλης, 2002).

Η αγριότητα και το αίσθημα εκδίκησης έχουν αφήσει έντονα το στίγμα τους στο λαϊκό παραμύθι. Στον αντίποδα, στα σύγχρονα παραμύθια αποφεύγονται επιθετικές συμπεριφορές προάγοντας την ανθρωπιά την δικαιοσύνη και την πραότητα. Αποφεύγονται βασιλιάδες και πριγκίπισσες ενώ δημιουργούνται χαρακτήρες που πράττουν με ηθικούς κώδικες συμπεριφοράς. Άλλη μια διαφορά ανάμεσα στα δύο είδη εντοπίζεται στο ύφος και τον διαφορετικό τρόπο σκέψης και έκφρασης. Όπως όλα τα είδη παραμυθιών έτσι και αυτό έχει ως στόχο να γοητέψει τους αναγνώστες- ακροατές του. Σαφέστατα υπάρχει και ο διδακτικός στόχος που βασίζεται στην διεύρυνση των πνευματικών οριζόντων των παιδιών. Η θετική κατάληξη της ιστορίας του παραμυθιού γίνεται εσκεμμένα καθώς δρα λυτρωτικά στην ψυχοσύνθεση των παιδιών. Του προσφέρει ένα αίσθημα ικανοποίησης και αισιοδοξίας. Μεταδίδει νοερά το μήνυμα στα παιδιά ότι πάντα πρέπει να προσπαθούν ακόμα και όταν βρίσκονται σε αδιέξοδο γιατί το αποτέλεσμα στο τέλος θα είναι πάντα θετικό (Propp, 2010).

Εν κατακλείδι, είναι χρήσιμο να αναφερθεί πως στα σημερινά παραμύθια κυρίαρχο στοιχείο είναι η εικονογράφηση. Εντοπίζεται στα περισσότερα σύγχρονα παραμύθια η εικόνα να προηγείται της λέξης ή το κείμενο να παρουσιάζεται συμβατικό, σε σημείο όπου η εικόνα να το εξαφανίζει. Σύμφωνα με τον Propp (2010), το σύγχρονο παραμυθιακό υλικό μπορεί να διαιρεθεί σε κατηγορίες όπως:

- Παραμύθια σχετικά με ζώα
- Κλασικά παραμύθια
- Αστεία παραμύθια
- Διδακτικά παραμύθια

Το παραμύθι έχει πλοκή, αφηγηματική μορφή, δομή και θεματική. Το κλασικό και το σύγχρονο, παρουσιάζουν ομοιότητες προς τα συγκριμένα χαρακτηριστικά αυτά. Η βασικότερη ιδιότητα του παραμυθιού είναι ο φανταστικός, κόσμος του. Αυτός ο κόσμος, συνήθως δεν άγεται μέσα στα πλαίσια του πραγματικού αλλά του νοητού. Μέσα στο παραμύθι όλα μπορεί να συμβούν. Με απότοκο αυτού, είναι η μη ισχύ των φυσικών νόμων και οι ακραίες διαστάσεις. Οι χαρακτήρες περιγράφονται είτε πολύ μεγάλοι είτε πολύ μικροί. Δεν υπάρχει το σύννηθες μέτρο του κοινού ανθρώπου. Αντικείμενα, ζώα και άνθρωποι περιγράφονται ή ως έξυπνοι ή ως χαζοί, ως καλοί ή ως κακοί, ως όμορφοι ή ως άσχημοι (Μέγας, 2014). Η παραμυθιακή ιστορία δεν αναφέρεται ποτέ σε συγκεκριμένα πρόσωπα ή σε κάποιον συγκεκριμένο χώρο ή χρόνο. Εκτυλίσσεται «μια φορά και έναν καιρό», «κάποτε σε ένα τόπο, ή μέρος», ενώ οι ήρωες μέσω των χαρακτηριστικών στοιχείων τους, αποκτούν ένα όνομα συμβολικό π.χ. Η χιονάτη απέκτησε το όνομα της λόγω του άσπρου χρώματος στο πρόσωπο της (Κανατσούλη, 2002). Ένα ακόμη χαρακτηριστικό γνώρισμα που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι το παραμύθι δεν έχει ως σκοπό να διδάξει ούτε να συμβουλευσει. Χαρακτηρίζεται ως ηθικό καθώς, μέσα από τις ιστορίες και τους χαρακτήρες, παρουσιάζεται ένας ηθικός κώδικας συμπεριφοράς, μια ηθική συνείδηση που πηγάζει από τον ίδιο τον λαό. Συνήθως υπάρχει ευχάριστο τέλος, ώστε να αποδοθεί «η τιμωρία του κακού» και «η δικαιοσύνη του καλού». Συνήθη θέματα του παραμυθιού είναι: οι γοργόνες, οι νεράιδες, οι δράκοι, οι πεντάμορφες βασιλοπούλες, τα βασιλόπουλα, τα ξωτικά, οι μεταμορφώσεις ανθρώπων, τα ζώα, τα μαγικά αντικείμενα, φαντάσματα, δάση απομακρυσμένα κ.α. (Propp, 2010).

## **2.2 Η παιδαγωγική αξία του κλασικού παραμυθιού στο νηπιαγωγείο**

Το παραμύθι αποτελεί πρωταρχική δραστηριότητα στο νηπιαγωγείο που αποφέρει πολλά οφέλη για τα παιδιά. Πιο αναλυτικά γνωρίζει έναν φανταστικό/ιδεατό κόσμο που συμβάλει στην διεύρυνση της προσωπικότητας του και της κρητικής του σκέψης. Σαφέστατα υπάρχουν και πιο αξιολογήσιμοι στόχοι από τους εκπαιδευτικούς όπως η εκμάθηση και η σταδιακή χρήση της ελληνικής γλώσσας. Η επαφή με λογοτεχνικά βιβλία από μικρή ηλικία είναι ευεργετική, καθώς το παιδί αποκτά οικειότητα με αυτά και δεν θα το βλέπει αργότερα ως κάτι στενάχωρο όταν χρειαστεί να εντρυφήσει περισσότερα στα επιμέρους ζητήματα. Με την ανάγνωση

βιβλίων έρχεται πιο γρήγορα σε επαφή με τον πραγματικό κόσμο γεγονός που θα βοηθήσει στην ομαλή προσαρμογή του παιδιού στην κοινωνία (Littau, 2006).

Η παιδαγωγική αξία του παραμυθιού στο νηπιαγωγείο είναι πολύτιμη και πολύπλευρη. Αρχικά αναπτύσσει τη φαντασία του και ενισχύει ακόμα περισσότερο την κριτική ικανότητα του παιδιού. Τα νήπια με τον τρόπο αυτό κοινωνικοποιούνται και εντάσσονται ευκολότερα σε ομάδες και σε δραστηριότητες που διεξάγονται καθημερινά στο σχολείο. Ως χρέος του νηπιαγωγού χρίζεται να βρει μια αξιόλογη διήγηση που είναι κατάλληλη για τα παιδιά, χωρίς αυτή να διαιωνίζει τις στερεωτικές αντιλήψεις των παιδιών. Όπως για παράδειγμα τα αγόρια παίζουν με αυτοκινητάκια, ενώ τα κορίτσια συνηθίζουν να ασχολούνται με οικιακά σκεύη (Carbo, 1978).

Έπειτα μπορούν να ακολουθηθούν πλήθος ομαδικών δραστηριοτήτων μεικτών ομάδων αγοριών και κοριτσιών. Μια άκρως δημιουργική ιδέα μπορεί να θεωρηθεί η οργάνωση ενός κουκλοθέατρου, που τα παιδιά θα αναπαραστήσουν το έργο το οποίο διάβασαν πρωτύτερα στην ολομέλεια. Τα παιδιά δείχνουν ιδιαίτερο ζήλο σε αυτήν την ηλικία για την αναπαράσταση θεατρικών παραστάσεων. Έτσι με έναν παιγνιώδη τρόπο τα παιδιά όχι μόνο θα διασκεδάσουν, αλλά θα αποκτήσουν και πολλά οφέλη που συμβάλουν στην ολοκλήρωση της προσωπικότητας τους. Επιπροσθέτως και τα εικαστικά με ποικιλία αγαθών αποτελεί μια καλή επιλογή μετά την ανάγνωση ενός παραμυθιού. Η προσεκτική επαφή των παιδιών με τα βιβλία να βοηθήσει σε μεγάλο βαθμό και την μετέπειτα φιλιαναγνωσία του (Van Kleeck και συν., 2003).

Το παραμύθι μεταφέρει τα παιδιά σε έναν ιδεατό κόσμο αλλά ταυτόχρονα αποτελεί και ένα σημαντικότατο διδακτικό μέσο. Αναπτύσσει αβίαστα και άκοπα τον συναισθηματικό τους κόσμο και ενισχύει την μνήμη των μαθητών. Αποτελεί ένα από τα καλύτερα μέσα κοινωνικής αγωγής. Εν συνεχεία ενεργοποιεί μέσω του παραμυθιού τα παιδιά στην εκπαιδευτική διαδικασία. Το μάθημα με αυτόν τον τρόπο αποκτά ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα και δεν αποτελεί μια βαρετή διάλεξη (δασκαλοκεντρικός χαρακτήρας). Ένας ακόμα παράγοντας που ελκύει τα παιδιά είναι ο εικονογραφημένος χαρακτήρας του βιβλίου. Οι μαθητές δείχνουν ιδιαίτερη προσοχή στις εικόνες ,γεγονός που αποδεικνύεται μετέπειτα στην αποτύπωση μιας εικόνας του παραμυθιού επί χάρτου (Delgado και συν., 2018).

Παράλληλα, το παραμύθι καλλιεργεί τον διάλογο, τη σφαιρική σκέψη και την έκφραση αμέτρητων συναισθημάτων. Έτσι τα παιδιά αναπτύσσουν σταδιακά δεξιότητες τόσο στην γραφή όσο και στην ανάγνωση. Μια ακόμα σημαντική πτυχή

αποτελεί ότι το παραμύθι αποτελεί συνδυαστικό κρίκο με την παράδοση. Τα παιδιά μέσα από τα βιβλία έρχονται σε επαφή με την παράδοση γεγονός που είναι πολύ σημαντικό καθώς αποφεύγεται και η απαλλοτρίωση του κάθε τόπου. Διευκολύνεται ακόμα η ομαλή μετάβαση του παιδιού από το βιβλίο στον κλάδο της λογοτεχνίας. Μέσω των παραμυθιών δίνεται η ευκαιρία για βαθύτερη κατανόηση του κόσμου. Οι καταστάσεις και τα γεγονότα που διαδραματίζονται στα παραμύθια δίνουν στα παιδιά την ευκαιρία να τα διερευνήσουν και να τα κάνουν μέρος της δικής τους πραγματικότητας, υιοθετώντας τα στο ασφαλές περιβάλλον ενός φανταστικού κόσμου (Ntoulia, 2022).

Η διδασκαλία του παραμυθιού στην προσχολική ηλικία δημιουργεί διάφορες διδακτικές, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην απόκτηση γνώσεων από κάθε γνωστικό περιεχόμενο. Η απλούστευση των ορισμών μέσα από εικόνες και παραμύθια, συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση της γνώσης. Για παράδειγμα η φυσική είναι ένα μάθημα που ανέκαθεν δυσκολεύει τα παιδιά. Τα νήπια στην αρχή ζορίζονται για παράδειγμα στην κατανόηση του κύκλου του νερού. Το παραμύθι αποτελεί το πιο χρήσιμο βοήθημα για τα παιδιά μέσω των εικόνων ώστε να οδηγηθούν ασφαλέστερα στην γνώση με καλύτερα αποτελέσματα. Μάλιστα οι ιστορίες που αφηγούνται τα ίδια τα μικρά παιδιά αποτελούν πολύτιμες πηγές πληροφοριών που αν αναλυθούν προσεκτικά «μπορούν να μας πουν πολλά πράγματα για το πως τα παιδιά κατανοούν τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών τους σχέσεων» (Ntoulia, 2022).

### **2.3 Η διδακτική της λογοτεχνίας στο νηπιαγωγείο**

Η παιδική λογοτεχνία στις μέρες μας κατακτά την πρέπουσα θέση που της αρμόζει στο αναλυτικό πρόγραμμα. Ειδικά στον χώρο του νηπιαγωγείου που αποτελεί άκρως βοηθητικό υλικό για τη σχεδίαση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος. Η επαφή του παιδιού με τη λογοτεχνία, εξαιτίας της ανάπτυξης της τεχνολογίας και την αλλαγή τρόπου ζωής έχει εξαλείφει. Τα παιδιά παλαιότερα έρχονταν σε στενότερη επαφή με τη λογοτεχνία. Το παιχνίδι στις γειτονίες από τα παιδιά μειώνεται όλο και περισσότερο, τα νανουρίσματα σταδιακά χάνουν την αξία τους και τα παραμύθια από τους παππούδες όλο και λιγοστεύουν. Ο τρόπος δηλαδή που το παιδί από τη γέννηση του ερχόταν σε επαφή με τη λογοτεχνία παρακμάζει. Η πρώτη επαφή ερχόταν από το οικείο του περιβάλλον και η συνέχεια διεξάγονταν στο χώρο



του νηπιαγωγείου. Έτσι το νηπιαγωγείο πρέπει να μεριμνά και να χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τα μέσα που διαθέτει για να μυήσει τα παιδιά στον χώρο της τέχνης (McGee & Morrow, 2005).

Στο νηπιαγωγείο οι διδάσκοντες πρέπει να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν όλα τα είδη που οδηγούν στην καλλιέργεια της λογοτεχνίας. Μερικά από αυτά τα μέσα είναι η δραματοποίηση, το θέατρο το παραμύθι, αστικοί μύθοι κτλ. Το παιδί όταν φοιτά στο νηπιαγωγείο λαμβάνει χώρα τεράστια συναισθηματική και νοητική εξέλιξη. Άρα το νηπιαγωγείο αποτελεί βασικό θεμέλιο για την καλλιέργεια της λογοτεχνίας. Είναι αποδεκτό ότι η αναγνωστική συμπεριφορά καλλιεργείται στις μικρές ηλικίες και η αγάπη προς το βιβλίο και το διάβασμα αναπτύσσεται κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του ανθρώπου (Kim και συν., 2016).

Η λογοτεχνία συνδέεται άρρηκτα με τη γλώσσα, δηλαδή την προφορική επικοινωνία αλλά και την ανάγνωση και γραφή. Η λογοτεχνία συμβάλλει στην ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης και σκεπτόμενης προσωπικότητας. Συμβάλλει τα μέγιστα για την ασφαλέστερη κατάκτηση της γλώσσας, αφού περιέχει τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε να περάσει στην συνείδηση του κάθε μαθητή και γίνει πλέον κτήμα του. Στη λογοτεχνία οι λέξεις πολλές φορές αλλάζουν έννοια και τα παιδιά εμπλουτίζουν το λεξιλόγιο τους με πολύ ορθολογικό τρόπο. Στη λογοτεχνία αξιοποιούνται στο έπακρο κάθε οπτικός και ηχητικός συνειρμός (Toren και συν., 2008).

Παρόλα αυτά η χρησιμοποίηση της λογοτεχνίας στο νηπιαγωγείο δεν επηρεάζει μόνο τον γλωσσικό τομέα. Η θεματολογία των βιβλίων είναι τεράστια και αυτό μας δίνει την δυνατότητα να την αξιοποιήσουμε και σε άλλες πτυχές το αναλυτικού προγράμματος. Οι θετικές επιστήμες επίσης βοηθούνται με την ύπαρξη της λογοτεχνίας. Μαθηματικά, φυσικές επιστήμες, περιβάλλον απλουστεύονται με την ύπαρξη της λογοτεχνίας. Η σύνδεση των λογοτεχνικών κειμένων με μουσική, θέατρο, ζωγραφική συμβάλλει στην πολύσημη ανάγνωση ενός κειμένου και αποτελεί προέκταση των εκφραστικών δυνατοτήτων του κειμένου (Λιθοξοΐδης & Κοντέσσα, 2019).

Εν κατακλείδι, η διαθεματική αξιοποίηση της λογοτεχνίας στο νηπιαγωγείο εκτός από την αισθητική απόλαυση και τη στενή σύνδεση του λόγου με την επιστήμη, προσεγγίζει τη μάθηση με ποικίλους τρόπους (Λιθοξοΐδης & Κοντέσσα, 2019).

### 3. Μεθοδολογία

Για τη μεθοδολογία έχουν επιλεγθεί τα παραμύθια η Σταχτοπούτα, η Χιονάτη και η Ωραία Κοιμωμένη. Θα γίνει ανάλυση ως προς την υπόθεση, τη σημασία και τους συμβολισμούς. Στη συνέχεια, θα αναχθούν τα στερεότυπα που υποφώσκουν.

#### Η περίπτωση της χιονάτης

Υπόθεση: Το παραμύθι πραγματεύεται την ιστορία μιας πριγκίπισσας που εγκαταλείπεται στο δάσος από την κακία μητριά της. Η πριγκίπισσα δραπετεύει από το σπίτι και βρίσκει σαν πρόσκαιρο κατάλυμα ένα μικροσκοπικό σπίτι που διαμένουν μέσα εφτά νάνοι. Η Χιονάτη διαμένει στο σπίτι αυτό και περιποιείται τους παρευρισκόμενους. Η κακία μητριά της αφού την βρίσκει προσπαθεί με κάθε τρόπο να την σκοτώσει. Της προσφέρει την τρίτη φορά ένα μήλο με δηλητήριο και έτσι κατάφερε να την ναρκώσει. Η Χιονάτη μένει ναρκωμένη μέχρι που ξαφνικά έρχεται ο πρίγκιπας και την ναρκώνει.

Σημασία: Το παραμύθι της Χιονάτης πραγματεύεται τα προβλήματα που κάθε παιδί μπορεί να συναντήσει κατά την περίοδο της εφηβείας. Η πριγκίπισσα στην ιστορία παρουσιάζεται ως μικρή και απονήρευτη. Η αθωότητα της όμως αρχίζει να εξαλείφεται όταν στην μέση μπαίνουν τα προβλήματα. Η φυγή από το παλάτι και η διαμονή σε ένα μικροσκοπικό σπίτι την ωριμάζουν απότομα. Τέλος, η Χιονάτη υποκύπτει στους πειρασμούς της μάγισσας, συμβολίζοντας τις συναισθηματικές συγκρούσεις της εφηβείας και τη ανωριμότητα στις προκλήσεις της ζωής.

#### Συμβολισμοί :

Χιονάτη: Τα χαρακτηριστικά της συμβολίζουν την αγνότητα και την αθωότητα. Το άσπρο δέρμα της παραπέμπει στο χιόνι εξ ου και το όνομα που έχει. Τα μαύρα της μαλλιά που έρχονται σε αντίθεση με το δέρμα συμβολίζουν τον φόβο και το άγνωστο. Επίσης με τα μαύρα μαλλιά συμβολίζεται και ο θάνατος που κάποια στιγμή θα έρθει.

Πατέρας: Η απουσία του πατέρα συμβολίζει ότι βρίσκεται απροστάτευτη και πρέπει να ανταπεξέλθει μόνη της στις δυσκολίες της ζωής (αυτονομία). Αναγκάζεται να ωριμάζει νωρίς προκειμένου να μπορεί να επιβιώσει.

Κακία μητριά: Και σε αυτό το παραμύθι όπως και πρωτότερα η κακία μάγισσα συνδέεται με τον αστικό μύθο του Νάρκισσου. Η έντονη φιλαρέσκεια για τον εαυτό της δημιούργησε αρνητικά και εχθρικά συναισθήματα ως προς την χιονάτη. Οι

προσπάθειες της μητριάς της να σκοτώσει την χιονάτη συμβολίζουν τις δυσκολίες και τους πειρασμούς που συναντάς κατά την περίοδο της εφηβείας.

**Πρίγκιπας:** Συμβολίζει την ωριμότητα την αγάπη και τα αμοιβαία συναισθήματα. Καταφέρνει να ενεργοποιήσει την θηλυκότητα της χιονάτης.

Οι τρεις προσπάθειες να βλάψει την Χιονάτη: Σχετίζεται με το απαγορευμένο και ταυτίζεται με τον απαγορευμένο καρπό της Εύας. Η πρωταγωνίστρια έρχεται σε μια δύσκολη κατάσταση που κλονίζει την προσωπική της ευημερία.

**Μήλο:** Αποτελεί το σύμβολο της νεότητας και της καθαρότητας. Σε άλλα παραμύθια συμβολίζει και την αγνότητα της ψυχής, την επιθυμία ή την γνώση. Το μήλο που προσφέρει η μητριά στην χιονάτη συμβολίζει το πάθος και την αγάπη.

**Στερεότυπο:** Στο παραμύθι «Η Χιονάτη και οι επτά νάνοι» περιγράφεται με έντονα στοιχεία η προσωπικότητα της μητριάς. Σύνηθες είναι το στερεότυπο ότι η μητριά δεν αγαπάει τα παιδιά μου μεγαλώνει αλλά αντίθετα θέλει να τα βλάψει. Ο χαρακτήρας αυτός συνήθως στις μυθοπλασίες εμφανίζεται εγωιστής, κακός ή ψυχικά διαταραγμένος. Η διαμονή της γυναίκας στο μικρό σπίτι με τους νάνους υποδηλώνει ότι αυτή πρέπει να ασχολείται με οικιακές εργασίες ενώ οι άντρες ότι πρέπει να εργάζονται έξω και να μην μεριμνούν για το νοικοκυριό. Τέλος ο πρίγκιπας που σώζει τη Χιονάτη φανερώνει ότι η γυναικά για να τα καταφέρει χρειάζεται έναν άντρα στο πλάι της και ότι δεν μπορεί μόνη της.

Το διεθνές αυτό παραμύθι προέρχεται από τις γνωστότερες εκδόσεις των αδελφών Grimm. Συγκεκριμένα, ο Jacob Grimm στο βιβλίο «Παιδικά και Σπιτικά Παραμύθια», δημοσιεύει το 1812, το όνομα Η Μικρή Χιονάτη / Χιονατούλα.

### **Η περίπτωση της Σταχτοπούτας**

Υπόθεση: Το παραμύθι πραγματεύεται την ιστορία μιας κοπέλας που σε μικρή ηλικία αποβιώνει η μητέρα της. Στη συνέχεια ο πατέρας της ξανά φτιάχνει την ζωή του και παντρεύεται μια γυναίκα που έχει δύο κόρες. Η καινούργια μητριά της σταχτοπούτας μαζί με τις κόρες της κάνουν την ζωή της αφόρητη. Μια μέρα λοιπόν ο βασιλιάς έκανε μια τελετή για να διαλέξει την νύφη που θα πάρει και όλες οι οικογένειες υψηλής τάξης βρίσκονταν εκεί. Η σταχτοπούτα λοιπόν ετοίμαζε τα φορέματα τα οποία θα έβαζαν οι αδερφές της στην τελετή, όντας στεναχωρημένη γιατί και η ίδια θα ήθελε να παραβρίσκεται εκεί. Ξαφνικά εμφανίζεται ένα περιστέρι που στο παραμύθι συμβόλιζε την μητέρα της και την ντύνει με τα πιο ωραία ρούχα. Η μόνη ένσταση που υπήρχε ήταν να γυρίσει από την δεξίωση πριν της 12. Εν τέλει η σταχτοπούτα καταφέρνει να γοητεύσει τον πρίγκιπα αλλά από την βιασύνη της να γυρίσει γρήγορα χάνει το γοβάκι της. Αυτό στην συνέχεια καθοδηγεί τον πρίγκιπα στην σταχτοπούτα.

Σημασία: Το παραμύθι διεξάγεται ανάμεσα στην ζώνη της ζωής και του θανάτου. Τα παραμύθια αυτά υποδηλώνουν τις γνώσεις που μεταφέρουν τις γνώσεις που μεταφέρουν οι θεοί στους θνητούς. Ηθικό δίδαγμα της ιστορίας είναι ότι κάθε άτομο ανάλογα με το πώς συμπεριφέρεται έτσι κρίνεται κιόλας.

### Συμβολισμοί:

Σταχτοπούτα: Το όνομα της το πήρε από την μητριά και τις κόρες της καθώς δούλευε όλη μέρα και το μόνο μέρος που ξεκουράζονταν ήταν στο τζάκι εξ ου και το όνομα.

Κόρες της μητριάς : Σε όλα τα παραμύθια υποδηλώνουν τις άσχημες με το σκεπτικό ότι ταιριάζουν την εσωτερική κακία με την εμφάνιση. Παριστάνουν τις δυνάμεις του κακού της ζήλειας και του φθόνου.

Μητριά: Η κακιά μητριά σχετίζεται με τον μύθου του Νάρκισσου που πνίγηκε από την κακία του και την αλαζονεία του.

Ο πρίγκιπας: Συμβολίζει την αρρενωπότητα και την δύναμη. Μέσα από τις δυσκολίες της Σταχτοπούτας, το παιδί ταυτίζεται με τον χαρακτήρα του πρίγκιπα και την μεγάλη επιθυμία του να βρει την κοπέλα που τον μάγεψε περισσότερο, χωρίς να τον εμποδίζει αν έχει βασιλική καταγωγή

Το άσπρο περιστέρι: συμβολίζει την αγνότητα και την καθαρότητα της ψυχής. Το περιστέρι συγκεκριμένα, συμβολίζει την ελευθερία, την αγνότητα και την πίστη στο θεό.

Στερεότυπα που άγονται από το παραμύθι: Πρώτα από όλα ενισχύει το στερεότυπο της κακιάς πεθεράς. Η μητριά παρουσιάζεται σκληρή και άσπλαχνη με άσχημη συμπεριφορά απέναντι στην σταχτοπούτα. Επίσης ότι η Σταχτοπούτα σαν γυναίκα παρουσιάζεται αδύναμη και περιμένει τον πρίγκιπα να την σώσει. Τέλος ένα ακόμα στερεότυπο που φαίνεται είναι ότι η γυναίκα δεν διαλέγει μόνη της τον άντρα αλλά την επιλέγει ο άντρας.

Η Σταχτοπούτα είναι ένα κλασικό παραμύθι που πρώτα εκδόθηκε το 1634 από τον Basile και το 1697 από τον Charles Perrault. Στη συνέχεια έγινε γνωστό διεθνώς, από την εκδοχή των αδελφών Grimm.

### **Η περίπτωση της Ωραίας Κοιμωμένης**

Υπόθεση: Αφορά την ιστορία μιας πριγκίπισσας που την καταράστηκε μια νεράιδα στην ηλικία των 15 ετών να τρυπηθεί από ένα αδράχτι και να πέσει σε λήθαργο 100 χρόνια. Ο βασιλιάς και η βασίλισσα είχαν μεριμνήσει να εξαφανίσουν αιχμηρά αντικείμενα. Παρόλα αυτά η πριγκίπισσα βρήκε τυχαία μια γριά να γνέθει. Τότε η κατάρα πραγματοποιήθηκε και έγινε πράξη. Μετά από 100 χρόνια ένας πρίγκιπας περνάει έξω από το παλάτι έχοντας υπόψη για τον μύθο «της Ωραία Κοιμωμένης» και ήθελε να μπει στο παλάτι για να την δει από κοντά. Στο τέλος αφού την φυλάει καταφέρνει και λύνει τα μάγια.

Σημασία: Η ωραία κοιμωμένη βρίσκεται κοντά στην ενηλικίωση και την διακατέχει ακόμα το αίσθημα της αγνότητας και της έλλειψης κινδύνου. Δεν είναι ακόμα έτοιμη να πάρει σημαντικές αποφάσεις για την ζωή της και να ενεργοποιηθεί κοινωνικά. Έτσι το παραμύθι συσχετίζεται με την εφηβική ηλικία που βιώνει κάθε άτομο. Μετά από 15 χρόνια είναι σε θέση να πάρει πρωτοβουλίες και να κάνει τα όνειρα του πραγματικότητα. Ουσιαστικά ο βαθύς ύπνος στο παραμύθι συμβολίζει την αδράνεια του εφήβου μέχρι να πάρει ουσιαστικές αποφάσεις για την ζωή του.

#### Συμβολισμοί:

Η ωραία κοιμώμενη: Συμβολίζει την αδράνεια του έφηβου και την θηλυκότητα που μετά από ένα σημείο ξαναγεννιέται σε μεγαλύτερο βαθμό

Πρίγκιπας: Το φιλί του πρίγκιπα συμβολίζει την ένωση του αρσενικού με το θηλυκό. Φανερώνει την αγάπη που υπάρχει ανάμεσα στα δύο φύλα και ότι ο άνδρας συμβάλει στην ενεργοποίηση της θηλυκότητας της γυναίκας.

Η γριά: Φανερώνει την επικίνδυνη πλευρά που μπορεί να κρύβει ένας άνθρωπος

Βασιλιάς/βασίλισσα: Υποδεικνύουν την ανώτερη κοινωνική τάξη και την δύναμη .Η ψυχή τους βρίσκεται σε πλήρη αρμονία με το πνεύμα τους

Παλάτι: Το παλάτι έχει παρόμοιο συμβολισμό με την κοιμώμενη ψυχή της μικρής πριγκίπισσας. Όταν ενεργοποιείται η πριγκίπισσα ανθίζει ξανά και αυτό.

Στερεότυπα: Και στο συγκεκριμένο παραμύθι τα στερεότυπα έγκειται στο γεγονός ότι η πριγκίπισσα χρειάζεται έναν πρίγκιπα για να σωθεί και ότι δεν μπορεί μόνης της. Ακόμα η πριγκίπισσα εμφανίζεται στο παραμύθι κομψή και όμορφη όπως και σε όλα

τα προηγούμενα. Σε καμία μυθοπλασία οι πριγκίπισσες δεν εμφανίζονται με κάποια ατέλεια γεγονός που δεν υφίσταται.

#### **4. Διδακτική πρόταση**

Ένα παραμύθι μπορεί να αξιοποιηθεί εκπαιδευτικά με ποικίλους τρόπους. Στην γλώσσα με παραγωγή λόγου, στα μαθηματικά με την κατανόηση δύσκολων εννοιών κτλ. Σε αυτήν την ενότητα θα αναφερθούμε σε 3 δραστηριότητες που θα μπορούσαν να ακολουθήσουν μετά από την ανάγνωση ενός παραμυθιού και την στοχοθεσία που θέτω σαν νηπιαγωγός.

##### ΗΜΕΡΑ: Δευτέρα

##### 1 δραστηριότητα

**Στόχοι:** Να αποκτήσουν τα παιδιά σταδιακά το θάρρος της έκφρασης, παρουσιάζοντας π.χ. στα υπόλοιπα παιδιά μια ζωγραφιά τους, (κοινωνική και προσωπική ανάπτυξη)

- Να βελτιώσουν σταδιακά τον προφορικό τους λόγο και να κατανοούν τον προφορικό λόγο καλύτερα. Σε αυτό θα συμβάλει η ανάγνωση παραμυθιών μέσα στην παρεούλα σχετικά με τα ζώα αλλά και η προθυμία των παιδιών να μιλήσουν με θέματα που τους ενδιαφέρουν πχ το αγαπημένο τους κατοικίδιο.
- Να μοιράζονται διαδραστικές αναγνώσεις βιβλίων στην ολομέλεια.

**ΥΛΙΚΑ-ΜΕΣΑ :** παραμύθι κοκκινοσκουφίτσας, μαρκαδόροι ξυλομπογιές.

**Περιγραφή:** Μαζευόμαστε στην παρεούλα και διαβάζουμε το εικονογραφημένο παραμύθι με τα τρία γουρουνάκια. Οι εικόνες τραβούν πάντα το ενδιαφέρον των παιδιών και είναι προσιτές ώστε για να έρθουν σε μια πρώτη επαφή με τα ζώα. Στην συνέχεια τα παιδιά θα κληθούν να αναπαραστήσουν με ξυλομπογιές και μαρκαδόρους τους ήρωες του παραμυθιού που τους έκαναν εντύπωση και γιατί επέλεξαν τον συγκεκριμένο ήρωα.

##### ΗΜΕΡΑ: Τρίτη



## ΣΤΟΧΟΙ:

- Να ενισχύσουμε την φαντασία και την δημιουργικότητα των παιδιών μέσω μιας θεατρικής παράστασης.
- Να ενσαρκώνουν ρόλους που πηγάζουν από τα παραμύθια όπως τα τρία γουρουνάκια και ο κακός ο λύκος.
- Να ενισχύσουμε την ψυχοκινητική έκφραση των παιδιών μέσω της θεατρικής παράστασης με τα τρία γουρουνάκια

ΥΛΙΚΑ-ΜΕΣΑ: Στολές για την αναπαράσταση του παραμυθιού τα τρία γουρουνάκια

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Έχοντας διαβάσει πρωτότερα το παραμύθι με τα τρία γουρουνάκια αποφασίσαμε να αναπαραστήσουμε με τα παιδιά το συγκεκριμένο θεατρικό έργο με αντιστροφή των ρόλων όμως. Πιο συγκεκριμένα στην ιστορία μας δεν θα είναι κακός ο λύκος αλλά τα γουρουνάκια. Τα παιδιά λοιπόν θα φορέσουν τα αντίστοιχα κουστούμια με τον ρόλο που τους ανατέθηκε είτε γουρουνάκι είτε λύκος. Η σκηνή που θα διαδραματίσουν τα παιδιά θα είναι τα κακά γουρουνάκια προσπαθούν να γκρεμίσουν το σπίτι του λύκου. Το τέλος του παραμυθιού θα το καθορίσουν τα παιδιά όπως εκείνα θέλουν κατόπιν συζήτησης μεταξύ τους .

## ΣΤΟΧΟΙ

1. Να βελτιώσουν τον προφορικό του λόγο μέσα από την παρουσίαση της δικής τους πλοκής, από το παραμύθι που διαβάσαμε στην ολομέλεια
2. Να είναι σε θέση να εργαστούν σε ομάδες για την επίτευξη μιας δραστηριότητας όπως η παρουσίαση της δικής τους πλοκής του παραμυθιού.
3. Να συγκρίνουν ομοιότητες και διαφορές από την δική τους πλοκή σε σχέση με το αυθεντικό παραμύθι.

ΗΜΕΡΑ : ΤΕΤΑΡΤΗ

ΥΛΙΚΑ- ΜΕΣΑ: Ένα παραμύθι, υλικά μέσα από την γωνιά των εικαστικών.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μετά την πρωινή ρουτίνα μαζευόμαστε στην παρεούλα και συζητάμε με τα παιδιά πιο παραμύθι θέλουμε να διαβάσουμε. Οι πλειονότητα της τάξης αποφασίζει να διαβάσουμε το εικονογραφημένο παραμύθι της Μπουλώτης Χρ., Ο γάτος που έκλαιγε μαργαριτάρια, Έλλ. Γράμματα, 2009. Τα παιδιά αφού έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο παραμύθι αποφασίζουμε να τα χωρίσουμε σε μεικτές ομάδες των τεσσάρων ατόμων και να παρουσιάσουν μια διαφορετική πλοκή που θα μπορούσε να πάρει η ιστορία.

## Συμπεράσματα

Τα κλασικά παραμύθια έχουν αποδεδειγμένη διδακτική αξία. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εργαλείο για την καλλιέργεια κοινωνικών, ψυχοκινητικών και γνωστικών δεξιοτήτων κατά τη διάρκεια της διδακτικής πράξης στο νηπιαγωγείο (Zipes, 2012). Εκτός αυτών, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εργαλείο παρέμβασης για τον σχολικό εκφοβισμό (bullying) και διαμεσολάβησης (Παπανικολάου, 2020). Επίσης, τα κλασικά παραμύθια αξιοποιούνται στην ειδική αγωγή και στην εκπαίδευση παιδιών με αναπηρία (π. χ. αυτισμός) (Σαββίδου, 2020).

Ωστόσο, είναι σαφές πως από τα κλασικά παραμύθια αναδύονται ορισμένα στερεότυπα, τόσο για την ανδρική όσο και για τη γυναικεία ταυτότητα. Ο άνδρας συνήθως παρουσιάζεται ως σωτήρας, έχει εξουσία και δύναμη. Εναρμονίζεται δηλαδή απόλυτα με το ιδανικό πρότυπο που είχε η κοινωνία την εποχή στην οποία τα παραμύθια αναφέρονται, αλλά και στην εποχή τη σημερινή. Από την άλλη, η γυναικεία ταυτότητα παρουσιάζεται ασθενέστερη σε σχέση με την ανδρική. Η γυναίκα ασχολείται κυρίως με τις εργασίες του οίκου και σπάνια έχει δική της προσωπική, επαγγελματική και κοινωνική ζωή. Η ζωή της είναι άμεσα εξαρτημένη με αυτή του άνδρα, ειδικά με αυτόν που ασκεί γονική μέριμνα ή που επίκειται να ασκήσει συζυγικά καθήκοντα. Συνοψίζοντας, η γυναικεία ταυτότητα βαδίζει στο μεταίχμιο μητέρα και οικιακά, ενώ του άνδρα στο μεταίχμιο δύναμης και εξουσίας.

Με τα στερεότυπα των κλασικών παραμυθιών έχουν ασχοληθεί πολλοί θιασώτες της λογοτεχνίας και της κοινωνιολογίας. Μελετητές τα έχουν προ πολλού εντοπίσει και σταχυολογήσει, με σκοπό τη λείανσή τους. Έχει μάλιστα αναφερθεί και η άποψη ότι στα κλασικά παραμύθια οφείλεται εν πολλοίς η αναγωγή του νηπιαγωγείου σε χώρο που αντί να αμβλύνει τα στερεότυπα, αντίθετα τα οξύνει (Αλεξίου, 2022). Ωστόσο, τα κλασικά παραμύθια έχουν παιδαγωγική αξία, αρκεί να αξιοποιηθούν σωστά από το διδακτικό προσωπικό του σχολείου. Για τον σκοπό αυτόν, μεγάλο ρόλο διαδραματίζει η ορθή επιμόρφωση του εκπαιδευτικού προσωπικού. Υπάρχουν πολλές μέθοδοι που δύνανται να αξιοποιήσουν το στερεότυπο, με αφορμή τη μυθοπλασία, οδηγώντας στην ανατροπή του στον πραγματικό στίβο της ζωής. Για παράδειγμα, μία τέτοια μέθοδος είναι η δημιουργική γραφή (Βακάλη και συν., 2013).

Το νηπιαγωγείο συνιστά, όπως και κάθε σχολική βαθμίδα, μία μικρογραφία της ευρείας κοινωνίας (Λιθοξοΐδης, 2022). Τα στερεότυπα ενυπάρχουν στην ευρεία κοινωνία κι ως εκ τούτου μεταφέρονται στο σχολείο. Χαρακτηριστικά, είναι γνωστό

το φαινόμενο της διχοτόμησης των χρωμάτων και των παιχνιδιών (Θάνος & Κογκίδου, 2022). Σκοπός του σχολείου είναι να σταχυολογεί τα στερεότυπα, να τα παρουσιάζει ενώπιον των παιδιών και να γίνεται συζήτηση σχετικά με αυτά ώστε εν τέλει να απομυθοποιηθούν και να ανατραπούν. Το δίχως άλλο, τα στερεότυπα ταλανίζουν πολλές γενιές στα βάθη των χρόνων αλλά και σήμερα. Ταλανίζουν άτομο κάθε κοινωνικού φύλου και ταυτότητας, καθώς χειραγωγούν και περιορίζουν τα άτομα και τη δράση τους με μία ορισμένη γκάμα δραστηριοτήτων, ανάλογα με το βιολογικό φύλο του καθενός (Λιθοξοΐδης, 2022).

Τα στερεότυπα στα παραμύθια, όπως στοιχεία της πλοκής και οι χαρακτήρες, έχουν συμβολιστική θέση και δεν είναι θεμιτό να λαμβάνονται *a priori* ως έχουν, αλλά να μελετώνται σε δεύτερο επίπεδο σημασίας (Culler, 2007). Οι συμβολισμοί αυτοί αντανακλούν τη λαογραφία της εποχής που το παραμύθι είναι γραμμένο. Με άλλα λόγια, οι συμβολισμοί αναδεικνύουν τις πεποιθήσεις και τις προσμονές της κοινωνίας για κάθε άτομο, ανάλογα με το βιολογικό του φύλο. Τα κλασικά παραμύθια καθίστανται διαχρονικά, καθώς ορισμένες από τις πεποιθήσεις που κυριαρχούν σε αυτά ενυπάρχουν στην κοινωνική κουλτούρα ακόμη και σήμερα.

Τα στερεότυπα και οι έμφυλες διαστάσεις που αναδύονται από τα κλασικά παραμύθια δεν είναι θεμιτό να αποκρύπτονται, αλλά να αξιοποιούνται διδακτικά. Από τη στιγμή που τα παιδιά νομοτελειακά θα έρθουν σε επαφή με διακρίσεις που σχετίζονται με το φύλο, είναι σημαντικό το σχολείο να έχει τα μέσα ώστε να παρέμβει, με σκοπό τη λείανση των ανισοτήτων στην κοινωνία. Για τον λόγο αυτόν είναι πολύ σημαντική η έρευνα που σχετίζονται με το φύλο, τη διδακτική της παιδικής λογοτεχνίας και των κλασικών παραμυθιών αλλά και οι σπουδές φύλου. Με τον τρόπο αυτόν τα κλασικά παραμύθια αναμένεται να αποκτήσουν ακόμα μεγαλύτερη δυναμική και παιδαγωγική αξία στο νηπιαγωγείο.

## Βιβλιογραφία

### Ελληνική

- Αβδάλλα, Α. (2022). *Στερεότυπα στο νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Black Rows.
- Αθανασίου, Α. (2008). *Εισαγωγή – Υλοποιώντας το έμφυλο σώμα: Η πολιτική υπόσχεση της επιτελεστικότητας. Στο Μπάτλερ, Τζ. Σώματα με σημασία: Οριοθετήσεις του «φύλου» στο λόγο*. Αθήνα: Εκκρεμές.
- Ακριτόπουλος, Α. (2011). *Το νεοελληνικό λαϊκό παραμύθι ως λογοτέχνημα. Τα παραμύθια της Χαλδίας*. Αθήνα: Ηρόδοτος.
- Ακριτόπουλος, Α. (2013). *Τέρψεις και ιστορίες. Κριτικές, φιλολογικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις της λογοτεχνίας του παραμυθιού*. Θεσσαλονίκη: Γράφημα.
- Αλεξίου, Α. (2022). *Εμφυλες ταυτότητες*. Αθήνα: Black Rows.
- ArceI, L.T., Χαρίτου-Φατούρου Μ., Αδαμάκη Θ. (2008). *Καταργώντας τα εμπόδια: Συμβουλευτική και ενδυνάμωση γυναικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Arnot, M. (2004). *Διαδικασίες αναπαραγωγής του φύλου, εκπαιδευτική θεωρία και φεμινιστικές πολιτικές*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Βακάλη, Α., Ζωγράφου-Τσαντάκη, Μ., Κωτόπουλος, Γ., (2013). *Η δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*. Επίκεντρο.
- Γάγγας, Σ. (2009). *Κοινωνία και Ηθική. Αξίες και νεωτερικότητα στην κοινωνιολογία και τη φιλοσοφία του Emile Durkheim*. Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καραγιωργα.
- Γαλανού, Μ. (2014). *Ταυτότητα και έκφραση φύλου. Ορολογία, διακρίσεις, στερεότυπα και μύθοι*. Αθήνα: Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών.
- Γιαννακόπουλος, Κ. (Επιμ.) (2006). *Σεξουαλικότητα: Θεωρίες και πολιτικές της ανθρωπολογία (1η έκδοση)*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Cole, M., & Cole, S.R. (2001). *Η ανάπτυξη των παιδιών: Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία (τ.Β')*. Αθήνα: Τυπωθήτω – Γ. Δάρδανος.
- Connell, W. R. (2006). *Το κοινωνικό φύλο*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

- Δεληγιάννη Β. & Ζιώγου Σ. (1993). *Εκπαίδευση και Φύλο– Ιστορική διάσταση και σύγχρονος προβληματισμός*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Δημητριάδου (2022). *Το κοινωνικό φύλο*. Αθήνα: Black Rows.
- Ζαμπαλά, Α. (2019). *Σύγχρονα και κλασικά παραμύθια. Η συγκριτική μελέτη στερεοτύπων*. Μη εκδεδομένη πτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα.
- Θάνος, Θ., & Κογκίδου, Δ. (2022). *Φύλο και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Τζιόλα.
- Καββαδία, Γ. Β. (1994). *Γενική κοινωνιολογία II*. Εκδόσεις Α. Ν. Σ.
- Κανατσούλη, Μ. (2002). *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Κανταρτζή, Ε. (2003). *Τα στερεότυπα του ρόλου των φύλων στα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού Σχολείου*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Κογκίδου, Δ. (1990). *Απόκτηση του ρόλου του φύλου*. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ. - Υπηρεσία δημοσιευμάτων.
- Κογκίδου, Δ. (2004). *Φύλο και Αναλυτικά Προγράμματα: Η 'Υπόσχεση' των Γυναικείων Σπουδών στα Ελληνικά Πανεπιστήμια στον 21ο αιώνα. Στο Γ. Μπαγάκης (Επιμ.) Ο Εκπαιδευτικός και το Αναλυτικό Πρόγραμμα*. (σς.256-263). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κούρτογλου, Α. (2019). *Ψυχαναλυτική και Φεμινιστική κριτική σε κλασικά παραμύθια των αδελφών Grimm*. Μη εκδεδομένη πτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
- Λαγουμίδου, Μ. (2011). *Gay! Γιατί; Προσέγγιση των αιτιών του ομοφυλοφιλικού σεξουαλικού προσανατολισμού*. Αθήνα: Ιανός
- Λιθοξοΐδης, (2021). *Σεξουαλικές ταυτότητες και κοινωνικά παίγνια στο έργο του Μένη Κουμανταρέα: Απόκρυφες κατασκευές και σεξουαλική μυσταγωγία*. Αθήνα: Black Rows.
- Λιθοξοΐδης, Σ. (2022). *Διερεύνηση απόψεων εκπαιδευτικών α/θμιας εκπαίδευσης δημοσίων και ιδιωτικών σχολείων για τις έμφυλες διαστάσεις στις σχολικές*

- αυλές. Μη εκδεδομένη μεταπτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα.
- Λιθοξοΐδης, Σ., & Κοντέσσα, Μ. (2019). Η δυναμική των αισθήσεων στον γραπτό λόγο: Μια απόπειρα επίρρωσής τους, μέσω της δημιουργικής γραφής. *4ο Διεθνές Συνέδριο Δημιουργικής Γραφής*, Φλώρινα, 12-15 Σεπτεμβρίου 2019. Φλώρινα, 4, 1146-1162.
- Λουκάτος, Δ. (1992). *Εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Μαραγκόπουλος, Α. (2014). *Πεδία Μάχης Αφύλακτα. Θέσεις για την κουλτούρα και τον πολιτισμό*. Αθήνα: Τόπος.
- Μαραγκουδάκη, Ε. (2003). *Ο παράγοντας φύλο στη Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια εκπαίδευση: όψεις συνέχειας και μεταβολής. Στο: Φύλο και εκπαιδευτική πραγματικότητα στην Ελλάδα: Προωθώντας παρεμβάσεις για την ισότητα των φύλων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα*. Αθήνα: Κ.Ε.Θ.Ι.
- Μέγας, Γ. (2014). *Ελληνικά παραμύθια: Εκλογή*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας και Κληρονόμοι Γ. Α. Μέγα - Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε. (ειδική έκδοση για την εφημερίδα *Το Βήμα*) (α' έκδ. 1927).
- Παναγιωτόπουλος, Ν. (2007). *Προλογικό σημείωμα στο Bourdieu, P., Η ανδρική κυριαρχία*. (σσ. 9-28). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Παπανικολάου, Μ. (2020). *Το bullying στον χώρο της εκπαίδευσης και η διαχείρισή του με εργαλείο την παιδική λογοτεχνία..* Μη εκδεδομένη πτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα.
- Παπαπέτρου, Ε. (2022). *Έχει η εκπαίδευση φύλο;* Αθήνα: Black Rows.
- Παπαταξιάρχης, Ε. (2006). *Από τη σκοπιά του φύλου: Ανθρωπολογικές θεωρήσεις της σύγχρονης Ελλάδας*. Στο: Παπαταξιάρχης Ε. και Παραδέλλης Θ. (επιμ.), *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Πετρίδη, Π. (2018). *Στερεότυπα και προκαταλήψεις στα κλασικά παραμύθια..* Μη εκδεδομένη πτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα.

- Πυργιωτάκης, Ι. (1998). *Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικές ανισότητες (σελ.6)*. 7η έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Σαββίδου, Ε. (2020). *Ανάπτυξη κοινωνικών και αναπτυξιακών δεξιοτήτων με διαταραχές αυτιστικού φάσματος*. Μη εκδεδομένη πτυχιακή διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα.

### **Ξενόγλωσση**

- Axelsson, M. (1985). 25- Hydroxyvitamin D3 3- sulphate is a major circulating form of vitamin D in man. *FEBS letters*, 191(2), 171-175.
- Berlianti, A. D. (2021). The stereotypical representation of women in the classic fairy tales Snow White, Cinderella, and Sleeping Beauty. *Indonesian Journal of Social Sciences*, 13(1), 21-32.
- Bordalo, P., Coffman, K., Gennaioli, N., & Shleifer, A. (2016). Stereotypes. *The Quarterly Journal of Economics*, 131(4), 1753-1794.
- Bourdieu, P. (2007). *The forms of capital*. In J. G. Richardson (eds.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press.
- Brigham, J. C. (1971). Ethnic stereotypes. *Psychological bulletin*, 76(1), 15.
- Burke, P. J. (1980). The self: Measurement requirements from an interactionist perspective. *Social psychology quarterly*, 18-29.
- Carbo, M. (1978). Teaching reading with talking books. *The Reading Teacher*, 32(3), 267-273.
- Cranny-Francis, A., Waring, W., Stavropoulos, P., & Kirkby, J. (2017). *Gender studies: Terms and debates*. Bloomsbury Publishing.
- Culler, J. D. (2007). *The literary in theory*. Stanford University Press.
- De Beauvoir, S. (2009). *Wartime Diary*. University of Illinois Press.



- Delgado, P., Vargas, C., Ackerman, R., & Salmerón, L. (2018). Don't throw away your printed books: A meta-analysis on the effects of reading media on reading comprehension. *Educational Research Review*, 25, 23-38.
- Díaz-Andreu, M. (2007). Gender identity. In *Archaeology of Identity* (pp. 23-52). Routledge.
- Felmlee, D., Orzechowicz, D., & Fortes, C. (2010). Fairy tales: Attraction and stereotypes in same-gender relationships. *Sex roles*, 62(3), 226-240.
- Haase, D. (2004). Feminist Fairy-Tale Scholarship. *Fairy Tales and Feminism: New Approaches*, 1-36.
- Harris, M. B., & Satter, B. J. (1981). Sex-role stereotypes of kindergarten children. *The Journal of Genetic Psychology*, 138(1), 49-61.
- Hilton, J. L., & Von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual review of psychology*, 47(1), 237-271.
- Jean, L. (2007). Charles Perrault's paradox: how aristocratic fairy tales became synonymous with folklore conservation. *Trames*, 11(3), 276-283.
- Jones, C., & Schwabe, C. (2016). *New approaches to teaching folk and fairy tales*. University Press of Colorado.
- Kim, S. J., Wee, S. J., & Lee, Y. M. (2016). Teaching kindergartners racial diversity through multicultural literature: A case study in a kindergarten classroom in Korea. *Early Education and Development*, 27(3), 402-420.
- Kollmayer, M., Schober, B., & Spiel, C. (2018). Gender stereotypes in education: Development, consequences, and interventions. *European Journal of Developmental Psychology*, 15(4), 361-377.
- Lips, H. M. (2020). *Sex and gender: An introduction*. Waveland Press.
- Littau, K. (2006). *Theories of reading: Books, bodies, and bibliomania*. Polity.
- McGee, L. M., & Morrow, L. M. (2005). *Teaching literacy in kindergarten*. Guilford Press.

- Meland, A. T. (2020). Challenging gender stereotypes through a transformation of a fairy tale. *European Early Childhood Education Research Journal*, 28(6), 911-922.
- Meland, A. T., & Kaltvedt, E. H. (2019). Tracking gender in kindergarten. *Early Child Development and Care*, 189(1), 94-103.
- Ntoulia, A. (2022). The Role of the Empathic Function of Literature in Dismantling Stereotypes and Eliminating Discrimination in the Classroom. *International Journal of English and Comparative Literary Studies*, 3(2), 55-66.
- Oakley, N. (1972). Sustained Hyperglycaemia in Pregnancy. *British Medical Journal*, 1(5802), 752.
- Propp, V. (2010). *Morphology of the folk tale* (Vol. 9). University of Texas Press.
- Shils, E. (1981). *Tradition*. University of Chicago Press.
- Steensma, T. D., Kreukels, B. P., de Vries, A. L., & Cohen-Kettenis, P. T. (2013). Gender identity development in adolescence. *Hormones and behavior*, 64(2), 288-297.
- Tannenbaum, C., Ellis, R. P., Eyssel, F., Zou, J., & Schiebinger, L. (2019). Sex and gender analysis improves science and engineering. *Nature*, 575(7781), 137-146.
- Toren, Z., Maiselman, D., & Inbar, S. (2008). Curriculum integration: Art, literature and technology in pre-service kindergarten teacher training. *Early Childhood Education Journal*, 35(4), 327-333.
- Turner, J. C. (1991). *Social influence*. Thomson Brooks/Cole Publishing Co.
- Van Kleeck, A., Stahl, S. A., & Bauer, E. B. (Eds.). (2003). *On reading books to children: Parents and teachers*. Routledge.
- Whitman, J. S., Horn, S. S., & Boyd, C. J. (2007). Activism in the schools: Providing LGBTQ affirmative training to school counselors. *Journal of Gay & Lesbian Psychotherapy*, 11(3-4), 143-154.
- Wood, W., & Eagly, A. H. (2015). Two traditions of research on gender identity. *Sex Roles*, 73(11), 461-473.

Zipes, J. (2012). *Fairy tales and the art of subversion*. Routledge.